

Gender budgeting

Rodno budžetiranje

<http://www.coe.int/equality/>

Rodno budžetiranje

Završni izvještaj Stručne grupe
za rodno budžetiranje (EG-S-GB)

**Generalna direkcija za ljudska prava
Strazbur, 2005. godine**

**ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ГЕНДЕР ЦЕНТАР – ЦЕНТАР ЗА
ЈЕДНАКОСТ И РАВНОПРАВНОСТ
ПОЛОВА**

Prevod i štampanje ove publikacije omogućeni su u okviru projekta „Izgradnja gender osjetljivih budžeta u reformi javne uprave u BiH“, koji provodi Gender centar Republike Srpske, u saradnji sa Agencijom za ravnopravnost spolova BiH i Gender Centrom Federacije BiH, na integrisanju principa jednakosti i ravnopravnosti polova u proces planiranja, izvršenja i kontrole javnih budžeta na svim nivoima vlasti u BiH.

Projekat je podržan od strane UNIFEM-a, u okviru njihovog regionalnog programa “Gender Responsive Budgeting in South East Europe: Advancing Gender Equality and Democratic Governance through Increased Transparency and Accountability“. Program se realizuje iz sredstava od Austrian Development Cooperation.

Austrian
Development Cooperation

Štampa: Compex Banja Luka

Tiraž: 3000

Mjesec i godina: decembar 2008.

Odjeljenje za ravnopravnost
Generalne direkcije za ljudska prava
Savjet Evrope
F-67075 Strazbur Cedex

© Savjet Evrope, 2005. godina

Original: Štampao Savjet Evrope

Savjet Evrope

Savjet Evrope je politička organizacija koju je 5. maja 1949. godine osnovalo deset evropskih zemalja s ciljem promovisanja većeg jedinstva među članicama. Trenutno broji 46 evropskih država članica.¹

Glavni ciljevi ove organizacije su: promovisanje demokratije, ljudskih prava i vladavine zakona, kao i razvijanje zajedničkog pristupa u rješavanju političkih, društvenih, kulturalnih i zakonskih pitanja unutar zemalja članica. Poslije 1989. godine, izvršena je integracija većine zemalja centralne i istočne Evrope unutar organizacije i pružena im je podrška u naporima da provedu i konsoliduju svoje političke, zakonske i administrativne reforme.

Savjet Evrope ima stalno sjedište u Strazburu (Francuska). Prema Statutu, čine ga dva konstitutivna organa: Komitet ministara, kojeg čine ministri inostranih poslova 46 zemalja članica, i Parlamentarne skupštine, koju čine delegacije predstavnika 46 državnih parlamenata zemalja članica. Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope zastupa entitete lokalne i regionalne samoupave unutar zemalja članica.

Evropski sud za ljudska prava predstavlja pravosudni organ nadležan za rješavanje tužbi pojedinca, udruženja ili zemlje partnera protiv neke države po osnovu kršenja Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Savjet Evrope i ravnopravnost žena i muškaraca

Upravni odbor za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG) bavi se ovim pitanjem koje se smatra jednim od osnovnih ljudskih prava. Stručnjacima koji čine ovaj Odbor (po jedan iz svake države članice) povjeren je zadatak da podstiču aktivnosti na državnom nivou, kao i unutar Savjeta Evrope, kako bi se postigla stvarna jednakost žena i muškaraca. U skladu sa navedenim, CDEG provodi analize, studije i evaluacije, definiše strategije i političke mjere i, kada je neophodno, postavlja okvire za odgovorajuće zakonske instrumente.

Više informacija o aktivnostima Savjeta Evrope u oblasti ravnopravnosti žena i muškaraca možete pronaći na našoj internet stranici: <http://www.coe.int/equality/>

Odjeljenje za jednakost
Generalne direkcije za ljudska prava
Savjet Evrope
F-67075 Strazbur Cedex
Tel. +33(0)388 41 20 00 – Fax +33(0)3 88 41 27 05 – e-mail: dg2.equality@coe.int

¹ Albanija, Andora, Armenija, Austrija, Azerbejdžan, Belgija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Kipar, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Letonija, Lihtenštajn, Litvanija, Luksemburg, Malta, Moldavija, Monako, Holandija, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunija, Ruska Federacija, San Marino, Srbija i Crna Gora, Republika Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, Švajcarska, „Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija“, Turska, Ukrajina, Velika Britanija.

Sadržaj

Uvod	7
Savjet Evrope i gender mainstreaming	7
Savjet Evrope i rodno budžetiranje	8
Šta je rodno budžetiranje?.....	10
Istorijat	10
Definicija i djelokrug	11
Ciljevi	12
Ravnopravnost polova.....	12
Odgovornost.....	12
Javnost rada i učešće.....	13
Efikasnost i efektivnost.....	13
Dobro upravljanje	13
Preduslovi i principi	13
Politička volja.....	13
Odgovornost.....	13
Ljudski i finansijski resursi	14
Koordinacija.....	14
Podaci razvrstani prema polu	14
Javnost rada, partnerstvo i saradnja	14
Ispunjavanje preduslova.....	15
Primjena rodnog budžetiranja.....	15
Akteri	15
Ključni akteri	15
Vlada	15
Parlament	16
Ostali akteri	16
Istraživači i eksperti	16
Međunarodne organizacije	17
Nevladine organizacije.....	17
Sindikati i udruženja poslodavaca.....	18
Različite faze u budžetskom procesu.....	18
Planiranje i priprema budžeta.....	18
Usvajanje budžeta	18
Izvršenje budžeta	18
Revizija budžeta	19
Ocjena budžeta	19
Sredstva i metode za rodno budžetiranje.....	19
U vezi sa rashodima	19
U vezi sa prihodima	20
Rodna analiza	20
Analiziranje rashoda/prihoda	20
Izrada politika koje odražavaju ravnopravnost polova	21
Transformisanje politika koje odslikavaju ravnopravnost polova u budžetske kategorije.....	21
Izvršenje rodnih budžeta.....	22
Rodno osjetljiva ocjena budžeta	22
Izazovi	23
Prepreke.....	23
Ekonomska teorija, izrada budžeta i ravnopravnost polova.....	23
Trajne prakse koje uvažavaju pitanja ravnopravnosti polova.....	23
Ocjena inicijativa za rodno budžetiranje.....	23
Tabela: Integrisanje aspekta ravnopravnosti polova u proces javnog budžeta	25
Primjer smjernica za pokretanje inicijative za rodno budžetiranje	28
Zašto pokrenuti inicijativu za rodno budžetiranje?	28
Organizovanje inicijative za rodno budžetiranje.....	28

Osnovne odgovornosti u redovnom budžetskom procesu.....	28
Obezbijediti angažovanje rukovodstva	29
Davanje zaduženja u okviru inicijative za rodno budžetiranje.....	29
Razmjena znanja: ujediniti stručnost iz oblasti budžeta, politike i pitanja roda	29
Angažman agencija vlade	30
Planiranje inicijative za rodno budžetiranje	30
Uspostavljanje zajedničke radne grupe	30
Izraditi pregled trenutnog stanja	30
Ispitati relevantnost u pogledu ravnopravnosti polova	30
Plan aktivnosti	31
Procjena uticaja na polove	31
Praćenje rezultata procjene	32
Vidljivost rodni pitanja u prijedlogu budžeta vlade: očekivani rezultati	32
Primjeri inicijativa za rodno budžetiranje u državama članicama Savjeta Evrope	32
Austrija	32
Belgija	33
Francuska.....	34
Njemačka	35
Irska.....	35
Norveška	36
Poljska	38
Španija	38
Inicijativa za rodno budžetiranje u vladi Baskije	38
Švedska.....	39
Švajcarska.....	40
Projekat rodnog budžetiranja u gradu Bazelu.....	40
Turska	41
Iskustvo u oblasti rodnog budžetiranja u Turskoj.....	41
Ujedinjeno Kraljevstvo.....	41
Analiza efekata na polove i budžet u Škotskoj	41
Nordijski Savjet Ministara	42
Prilog I.....	44
Članovi/ce Stručne grupe za rodno budžetiranje (EG-S-GB)	44
Prilog II.....	45
Opis zadatka za Stručnu grupu za rodno budžetiranje (EG-S-GB)	45
Prilog III.....	46
Upitnik za rodno budžetiranje za članice CDEG-a.....	46
Prilog IV	49
Bibliografija.....	49

Uvod

Savjet Evrope i gender mainstreaming

Savjet Evrope igra ključnu ulogu u promovisanju ravnopravnosti polova (*gender equality*) u zemljama članicama i to, na primjer, kroz definisanje opštih principa i standarda za promovisanje punog učešća i žena i muškaraca u društvu.

Iako su žene *de facto* stekle ravnopravnost i jednak status sa muškarcima u većini evropskih zemalja, diskriminacija je i dalje prisutna u mnogim oblastima. Donesen je niz zakonskih propisa na polju borbe protiv diskriminacije i promocije jednakog tretmana, a uspostavljeni su i sistemi za politiku ravnopravnosti polova kako bi se pratio razvoj situacije u ovoj oblasti.

Međutim, neravnopravnost polova i dalje utiče na sve životne sfere, i sve je jasnije da su potrebni novi pristupi, strategije i metodi kako bi se postigao cilj, to jest ravnopravnost polova. *Gender mainstreaming* predstavlja jednu takvu strategiju.

Koncept *gender mainstreaming-a* prvi put se javlja u međunarodnim dokumentima nakon Treće konferencije Ujedinjenih nacija o ženama (Najrobi, 1985) u jednoj debati o ulozi žene u procesu razvoja. Akciona platforma usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995) poziva na promovisanje *gender mainstreaming-a*, gdje se navodi da bi „vlade i ostali akteri trebalo da promovišu aktivnu i prepoznatljivu politiku sa aspekta *gender mainstreaming-a* u okviru svih politika i programa, tako da se prije donošenja bilo kakvih odluka izvrši analiza njihovog uticaja na žene i muškarce.“

Od tog vremena, različite zemlje ulažu napore na lokalnom, regionalnom i državnom nivou da se izvrši *gender mainstreaming*. Međunarodne organizacije, tačnije, Ujedinjene nacije, Savjet Evrope, Evropska unija i Nordijski savjet ministara odigrali su aktivnu ulogu u ovom procesu kroz informisanje, organizovanje konferencija i uvođenje date strategije u vlastite strukture.

Savjet Evrope je 1995. godine odredio *Stručnu grupu za gender mainstreaming* (EG-S-MS) pod okriljem Upravnog odbora za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG).² Završni izvještaj ove grupe objavljen je 1998. godine³ i uključuje definiciju *gender mainstreaming-a*, daje opis porijekla koncepta uspostavljanja date prakse i odnos ovog koncepta i specifične politike ravnopravnosti polova.

Gender mainstreaming definiše se na sljedeći način:

Gender mainstreaming predstavlja (re)organizaciju, unapređenje, razvoj i ocjenu procesa izrade politika tako da svi akteri, koji su inače uključeni u izradu politike, uvrste aspekt ravnopravnosti polova uvrsti u sve politike, na svim nivoima i u svim fazama.

Nakon ovog izvještaja, Komitet ministara pri Savjetu Evrope usvojio je *Preporuku za gender mainstreaming* u oktobru 1998. godine⁴. U navedenom tekstu daje se preporuka vladama da izvrše distribuciju ovog izvještaja u što većoj mjeri i da podstaknu njegovo korištenje kao sredstva za pomoć u primjeni ove strategije u javnom i privatnom sektoru. Takođe je usvojena i *Nota za upravne odbore pri Savjetu Evrope*, kojom se odbori pozivaju da iz izvještaja CDEG-a crpe inspiraciju i primjenjuju ovu strategiju u vlastitim programskim aktivnostima.

² CDEG predstavlja zajednički komitet vlada sa po jednim predstavnikom iz vlade svake od 46 zemalja članica Savjeta Evrope.

³ *Gender mainstreaming* – konceptijski okvir, metodologija i prezentacija primjera dobre prakse. Završni izvještaj o aktivnostima Stručne grupe za gender mainstreaming (EG-S-MS) (EG-S-MS (98) 2 rev)

⁴ Preporuka br. R (98) 14 Komiteta ministara zemljama članicama o *gender mainstreaming-u*.

Gender mainstreaming i dalje predstavlja jednu od prioritarnih oblasti za CDEG i za aktivnosti Savjeta Evrope u pogledu ravnopravnosti polova, uz stalne napore koji se čine na različitim nivoima za iznalaženje novih načina da se ova dimenzija integriše u programe ostalih upravnih odbora i da se njeno korištenje favorizuje i na državnom nivou.

CDEG je 2001. godine otpočeo ogledni projekat sa još četiri upravna odbora⁵ kako bi se ispitao način na koje se ravnopravnost polova može dovesti u vezu sa tematskim oblastima kojima se bave različiti odbori, kao i integrisanje aspekta ravnopravnosti polova u njihov rad. Praktičnu primjenu ovog projekta pratio je *Seminar o gender mainstreaming-u u socijalnim uslugama* iz decembra 2002. godine, koji su zajednički organizovali CDEG i Evropski komitet za socijalnu koheziju (CDCS). Jedan od ciljeva seminara bio je da se novoj stručnoj grupi za pitanje uključivanja korisnika u domenu socijalnih usluga, koja je započela sa radom 2003. godine, pruže praktične informacije o *gender mainstreaming-u*.

CDEG se takođe bavio pitanjem ravnopravnosti polova u kontekstu obrazovanja i uspostavljena je Stručna grupa za promovisanje *gender mainstreaming-a* u školama (EG-S-GS), u saradnji sa Upravnim odborom za obrazovanje (SD-ED), sa zadatkom da izvrši ocjenu postojećih politika i praksi u ovoj oblasti, kako bi se iznašli novi načini i sredstva za promovisanje *gender mainstreaming-a* u školskom sistemu i to putem obuke nastavnika, nastavnog plana i programa i materijala, kao i unutar nastavnih metoda i konteksta učenja. CDEG je usvojio završni izvještaj ove Grupe⁶ novembra mjeseca 2004. godine. U ovom izvještaju, predložene su smjernice za uspostavljanje strategija za promovisanje *gender mainstreaming-a* u školama. CDEG i CD-ED trenutno rade na preporuci u pogledu promovisanja uspostavljanja ove prakse u školama.

CDEG je takođe sarađivao sa Kongresom lokalnih i regionalnih vlasti pri Savjetu Evrope u oblasti uspostavljanja prakse ravnopravnosti polova na lokalnom i regionalnom nivou. Po ovom pitanju, organizovan je i sastanak Neformalne mreže Savjeta Evrope na temu uspostavljanja date prakse u septembru 2003. godine. Nakon sastanka, u martu 2004. godine, uslijedilo je predavanje na temu *Podizanje svijesti o pitanjima ravnopravnosti polova na lokalnom i regionalnom nivou: uspostavljanje prakse u opštinama i regijama* u organizaciji Kongresnog komiteta za socijalnu koheziju, gdje je i CDEG bio pozvan da učestvuje. Kao rezultat ove saradnje, Kongres je tokom svoje plenarne sjednice u maju 2004. godine usvojio *Rezoluciju 176 (2004) i Preporuku 148 (204) o uspostavljanju gender mainstreaming-a na lokalnom i regionalnom nivou: strategija za promovisanje ravnopravnosti žena i muškaraca u gradovima i regijama*.

U skladu sa svojom strategijom da *gender mainstreaming* uključi i u rad ostalih sektora Savjeta Evrope, CDEG je 2005. godine započeo saradnju sa novim Stručnim komitetom za uključivanje aspekta različitosti polova u zdravstvenu politiku koju je definisao Evropski komitet za zdravstvo (CDSF).

Savjet Evrope i rodno budžetiranje

Na osnovu prethodno pomenutih aktivnosti i kao dio vlastitih istraživanja stanja u pogledu ravnopravnosti polova i *gender mainstreaming-a* u državama članicama Savjeta Evrope, CDEG je donio odluku da pažljivije sagleda različite metode koje stoje na raspolaganju za primjenu strategije uspostavljanja ove prakse i saglasio se s tim da pitanje rodnog budžetiranja treba da predstavlja prioritet, imajući u vidu važnost izrade budžeta kao instrumenta politike i planiranja u vladama. U novembru 2002. godine, uspostavljena je neformalna stručna grupa za pitanje rodnog budžetiranja, s ciljem da se izradi popis bi uključivao i definiciju izrade takvog budžeta, metodologiju njegovog izvršenja i praktične primjere na lokalnom, regionalnom i državnom nivou.

⁵ Evropski komitet za socijalnu koheziju (CDCS); Evropski komitet za zdravstvo (CDSF); Komitet za razvoj sporta (CDDS); *Ad hoc* stručni komitet za pravne aspekte teritorijalnog azila, izbjeglica i apatrida (CAHAR).

⁶ *Promovisanje gender mainstreaming-a u školama* – Završni izvještaj Stručne grupe za promovisanje uspostavljanja prakse u školama (EG-S-GS (2004) RAP FIN)

Neformalna stručna grupa za rodno budžetiranje sastala se u Strazburu u novembru 2002, martu 2003. i novembru 2003. godine. U skladu sa odlukom CDEG-a, ova grupa je prerasla u Stručnu grupu za rodno budžetiranje (EG-S-GB), čiji je opis rada usvojio Komiteta ministara 31. marta 2004. godine. Grupa (EG-S-GB) se sastala dva puta, u maju i u oktobru 2004. godine.

Postojeći izvještaj predstavlja rezultat tri sastanka Neformalne stručne grupe za rodno budžetiranje i dva sastanka Stručne grupe za rodno budžetiranje (EG-S-GB). Stručnu grupu čini šest stručnjaka/inja: jedna osoba iz CDEG-a i pet stručnjaka/inja iz oblasti rodno budžetiranja (spisak članova/ica dat je u Prilogu I, str. 37).

U skladu sa datim opisom zadatka (Prilog II, str. 38), stručna grupa je upoznata sa nacrtom smjernica za države članice koje se nalaze u procesu uvođenja rodno budžetiranja ili su u fazi razmatranja reformi u datoj oblasti.

Neformalna grupa je započela svoje aktivnosti izradom definicije rodno budžetiranja (vidi u daljem tekstu) i pripremom upitnika (Prilog III, str. 39) za prikupljanje informacija o ovom pitanju i, koliko je moguće, konkretnih primjera inicijativa za rodno budžetiranje u državama članicama Savjeta Evrope. Ovaj upitnik je poslan članovima CDEG-a 20. decembra 2002. godine uz zahtjev da se odgovori dostave do 30. januara 2003. godine. Stigli su odgovori od svega 11 od ukupno 45 država članica Savjeta Evrope. Četiri zemlje (belgijsko-flamanska zajednica, Estonija, Poljska i Slovačka) obavijestile su Sekretarijat da nisu pokretale nikakve konkretne inicijative na rodnom budžetiranju. Neki pristigli odgovori pokazali su da je rodno budžetiranje, kako ga je definisala ova grupa, tek u fazi ranog začetka u većini zemalja članica i da je većina inicijativa koje su se provodile bila lokalnog karaktera.

Neke zemlje navele su posebne budžete za promovisanje ravnopravnosti žena i muškaraca, što sâmo po sebi ne predstavlja primjenu gender mainstreaming-a u samom budžetskom procesu.

U onim zemljama koje su otpočele sa konkretnijim inicijativama na rodnom budžetiranju, ovakve inicijative uglavnom su se sastojale od analiza određenih oblasti politike i budžeta prema polu. S obzirom na to da je većina projekata bila u toku, dobijeno je tek malo ili nimalo informacija o rezultatima ovih analiza i načina na koji bi se ti rezultati mogli iskoristiti kako bi se obezbijedilo rodno osjetljivije korištenje budžeta.

Najveće prepreke na koje se naišlo u realizaciji inicijativa na rodnom budžetiranju bile su pomanjkanje političke volje i poteškoće u dobijanju pojedinačnih podataka, tj. podataka razvrstanih prema polu.

Ukratko, s obzirom na mali broj odgovora, kao i ranu fazu realizacije ovih projekata, moglo bi se reći da odgovori na dati upitnik nisu mogli biti iskorišteni u radu Stručne grupe.

Grupa se takođe bila bavila izradom inventara u pogledu rodno budžetiranja kako bi se obezbijedile smjernice i fleksibilan okvir za inicijative izrade takvog budžeta koji se mogu prilagoditi različitim kontekstima u različitim državama. Rad grupe na datim pitanjem opisan je u ovom izvještaju.

Glavni ciljevi ovog izvještaja jesu podizanje svijesti i pružanje informacija o rodnom budžetiranju, kako bi se podstakla njegova primjena i time doprinijelo promovisanju ravnopravnosti polova. Težište izvještaja je na pitanju organizovanja procesa i metodologije rodno budžetiranja i načina primjene metoda i sredstava ovog procesa. Izvještaj predlaže fleksibilan okvir korištenja ovog procesa za različite zemlje, zavisno od specifičnosti situacije u svakoj zemlji i navodi praktične primjere rodno budžetiranja. Izvještaj daje pregled inicijativa i praksi izrade ovakvih budžeta u različitim zemljama (III dio), čime se na raspolaganje daje čitava lepeza materijala koji se mogu koristiti u skladu sa okolnostima u nekoj državi. Izvještaj zemljama ne nudi tačan plan niti skup instrumenata izrađenih po mjeri za primjenu ovog procesa, što nije niti moguće niti uputno, s obzirom na to da su procesi izrade budžeta specifični za svaku zemlju. Stoga će se u različitim zemljama morati eksperimentisati u određenoj mjeri i preduzimati

samostalne inicijative, što će, jasno, dovesti do toga da svaka zemlja raspolaže vlastitim procesom.

Mnoge evropske vlade trenutno rade na restrukturisanju budžetskog procesa, pomjerajući se od procesa zasnovanog na ulaznim veličinama i očekivanom povećanju prihoda ka objektivnijim oblicima izrade budžeta sa većim akcentom na rezultatima. Premda ovo drugo ne znači automatski da će budžet uzimati u obzir i polnu strukturu, osnovni principi koji se koriste, to jest, poređenje ulaznih i izlaznih veličina, otvaraju mogućnost za uvođenje rodnog budžetiranja.

Tokom Četvrte svjetske konferencije Ujedinjenih nacija o ženama, održanoj u Pekingu 1995. godine, Akciona platforma dala je preporuku vladama da izvrše sistematsku analizu rashoda u javnom sektoru i prilagođavanje budžeta kako bi se obezbijedila ravnopravnost polova kada je riječ o pristupu sredstvima namijenjenim za rashode. Od tada je rodno budžetiranje postalo međunarodno priznata strategija za unapređenje ravnopravnosti polova. Stoga je i usmjerenost Savjeta Evrope na rodno budžetiranje u skladu sa naporima koje čine ostale međunarodne organizacije u cilju promovisanja rodnog budžetiranja. Brojne multilateralne institucije rade na unapređenju rodnog budžetiranja kroz podršku istraživanjima, pružanje stručne pomoći inicijativama na rodnom budžetiranju i putem informisanja.

Među njima je i Sekretarijat Komonvelta, koji je pružio podršku velikom oglednom projektu koji se odnosi na inicijativu rodnog budžetiranja u zemljama Komonvelta tokom 1990-ih godina, zatim tu su i Razvojni fond za žene pri Ujedinjenim nacijama (UNIFEM) i druga odjeljenja i institucije UN-a koji imaju vodeću ulogu, naročito Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP). Dalje, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Svjetska banka, i odnedavno, Međunarodni monetarni fond (MMF) i Nordijski savjet ministara, sve više pružaju podršku izradi i realizaciji rodnog osjetljivih budžeta.⁷

U svom radu na pitanju izrade ovakvog budžeta, Savjet Evrope sarađivao je sa Savjetodavnim komitetom za jednake mogućnosti žena i muškaraca pri Evropskoj komisiji i sa Nordijskim savjetom ministara.

2003. godine, nakon javne rasprave u Evropskom parlamentu na temu *Rodno budžetiranje – aspekt ravnopravnosti polova u javnim budžetima*, Komitet Evropskog parlamenta za prava žena i jednake mogućnosti objavio je izvještaj i rezoluciju Evropskog parlamenta, a Savjetodavni komitet za jednake mogućnosti žena i muškaraca pri Evropskoj komisiji pripremio je mišljenje u pogledu rodnog budžetiranja na nivou Evropske komisije. Ovo mišljenje, objavljeno 2003. godine, potvrdilo je definiciju koju je usvojila Neformalna stručna grupa Savjeta Evrope.

Šta je rodno budžetiranje?

Istorijat

Australija je 1984. godine provela prvu inicijativu na rodnom budžetiranju. Uzimajući budžet kao osnovni instrument za promovisanje ravnopravnosti polova, provedena je prva analiza uticaja javnih budžeta na polove. Primjer iz Australije nije bio od ključne važnosti samo zbog podizanja svijesti, već zbog svog pristupa koji je poslužio kao bitna referenca za inicijative na rodnom budžetiranju koje su uslijedile kasnije.

Svake godine, počevši od 1989, Ženska grupa za budžet iz Britanije (*British Women's Budget Group, WBG*) koju čine stručnjaci sa univerziteta, sindikata i NVO-a, objavljuje komentare na državni budžet Britanije. Pri tome se fokusiraju na analizu poreza i transakcija, ali se konstantno pozivaju i na važnost „orodnjavanja“ ekonomskih politika.

⁷ U Prilogu IV, str. 43, dato je više informacija o međunarodnim organizacijama koje pružaju podršku rodnom budžetiranju i njihovim internet stranicama.

Međunarodna ženska liga za mir i slobodu (WILPF) je 1993. godine uspostavila inicijativu za rodno budžetiranje u Kanadi. Na osnovu alternativnog koncepta sigurnosti, u središtu pažnje ove inicijative nalaze se rashodi koji otpadaju na socijalnu zaštitu i odbranu.

Uprkos naporima koji su se činili u Britaniji i Kanadi, sve donedavno, većina projekata provodila se u južnoj hemisferi, često uz podstrek i podršku međunarodnih organizacija. Vjerovatno jedan od najprominentnijih primjera jeste Južnoafrička ženska inicijativa za budžet, uspostavljena nakon prvih demokratskih izbora 1995. godine.

Međutim, u Evropi, britanska inicijativa za rodno budžetiranje i dalje je predstavljala izolovan slučaj sve do kraja 1990-ih godina, kada se u Francuskoj počelo sa objavljivanjem „*jaune budgetaire*“ („žuti dodatak Zakonu o budžetu“), nakon čega je u još nekim evropskim zemljama uslijedilo nekoliko novih inicijativa za rodno budžetiranje. Rodno budžetiranje trenutno se odvija u više od 40 zemalja širom svijeta. Započeto je i provodi se na mnoštvo načina.

U Prilogu IV, str. 42, data je bibliografija i spisak internet stranica o rodnom budžetiranju.

Definicija i djelokrug

Imajući u vidu definiciju gender mainstreaming-a, koju je usaglasila *Stručna grupa Savjeta Evrope za gender mainstreaming*, sljedeća definicija predstavlja rezultat rada CDEG-ove *Neformalne stručne grupe za rodno budžetiranje*:

Rodno budžetiranje predstavlja primjenu gender mainstreaming-a u budžetskom procesu. Označava rodnu analizu budžeta, integrisanje polnog aspekta na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturisanje prihoda i rashoda kako bi se omogućilo promovisanje ravnopravnosti polova.

Javni budžeti ne predstavljaju tek prosta ekonomska sredstva, već svode politike na novčanu mjeru i odraz su političkih prioriteta. Stoga, budžeti nisu rodno neutralni. Oni različito utiču na žene i muškarce, odražavajući neujednačenu raspodjelu moći unutar društva u obliku ekonomskih dispariteta, različitih životnih uslova i pripisanih društvenih uloga. Izrada Rodno budžetiranje teži ka tome da uticaj koji budžet ima na polove postane vidljiv i da se budžet transformiše u instrument koji će povećati ravnopravnost polova. Rodno budžetiranje, u osnovi, obuhvata sve nivoe vlasti, državni, regionalni i lokalni. Rodno budžetiranje, stoga, obuhvata sve faze u budžetskom procesu i povlači za sobom analizu, ocjenu i restrukturisanje budžeta prema polu.

Umjesto termina rodno budžetiranje, kao sinonimi mogu se koristiti termini: rodno odgovorni, rodno osviješteni ili rodno osjetljivi budžet, i ženski budžet. Rodno budžetiranje ne znači poseban budžet za žene. Ono nije ograničeno na budžetska izdvajanja usmjerena na politike jednakih mogućnosti ili promovisanje žena, nego obuhvata čitav budžet, kako prihode, tako i rashode.

Takođe je važno naglasiti da rodno budžetiranje predstavlja integralni dio *gender mainstreaming-a*. Ukoliko se želi postići praktična primjena ove prakse, onda se budžeti moraju ispitati zajedno sa politikom. Ukoliko se želi popuniti jaz između politike i raspodjele resursa, koji je identifikovan u okviru skoro svih dosadašnjih inicijativa za rodno budžetiranje, onda se izrada budžeta i izrada politike moraju vršiti u tijesnoj saradnji.

Stoga, rodno budžetiranje nije ograničeno na određene oblasti politike, već sva područja politike treba da budu predmet rodnog budžetiranja. U praksi, međutim, inicijative za rodno budžetiranje mogu u početku imati ograničen djelokrug usmjeren na određene oblasti politike ili mjere kako bi se razvili odgovarajući modeli i sredstva i steklo iskustvo u aktivnostima velikog obima. Ovo je, na primjer, bio slučaj u Švedskoj, gdje je ogledni projekat na rodnom budžetiranju pokrenut 2003. godine i obuhvatao je tri oblasti politike. 2004. godine, ove aktivnosti su prerasle fazu projekta i postale rutinski dio rada vlade koja je uspostavila rodno budžetiranje u svim oblastima svoje politike.

Cjelokupna perspektiva i analiza odnosa između različitih oblasti politike i zajedničkih efekata mjera politike predstavljaju važnu komponentu rodnog budžetiranja. Inicijative za rodno budžetiranje treba da obuhvate naredne nivoe analize: ukupne makroekonomske strategije, sastav i struktura rashoda i prihoda i efektivnost u pružanju usluga (Elson 2002). Analize koje obuhvataju sve navedene nivoe treba da daju osvrt i na ekonomiju brige.

Iako zanemarivana u ortodoksnoj ekonomiji, ekonomija brige čini sastavni dio ekonomije, uz profitno orijentisano tržište i sektor javnih usluga. Ovo se odnosi na neplaćenu proizvodnju i usluge u privatnoj porodičnoj sferi, u susjedstvu ili u lokalnoj zajednici, koju uglavnom čini neplaćeni rad žena.⁸

Javni budžeti obično uzimaju u obzir samo monetarnu ekonomiju. Kao rezultat toga, ekonomija brige i usluge nisu dio makroekonomskog okvira državnih budžeta. Feminističke ekonomistkinje i analitičarke rodnih budžeta, kao što su Ronda Šarp (Rhonda Sharp) i Dajen Elson (Diane Elson), ukazuju na „lažnu ekonomiju“ koja zanemaruje ekonomiju brige. Različita rezanja u javnim uslugama, na primjer, uzrokuju dodatni pritisak na ekonomiju brige koja mora da obezbijedi ukinute usluge, pošto ih tržišna ekonomija ili ne pruža uopšte ili ih pruža po veoma visokoj cijeni. Kao posljedica toga, posebno su žene te koje su primorane da obavljaju više neplaćenog rada, što rezultuje smanjenom mogućnošću za iznalaženje zaposlenja i, u mnogim slučajevima, nedostatkom socijalne sigurnosti. Uvrštavanje ekonomije brige u ekonomsku politiku uopšte, a pogotovo rodno budžetiranje, rezultuje mnogo širim i adekvatnijim pristupom socijalnoj zaštiti, troškovima i beneficijama, nego što je to slučaj u tradicionalnim ekonomskim konceptima.

Inicijativu za rodno budžetiranje mogu pokrenuti različiti akteri, unutar ili izvan vlada. NVO-e i nezavisni analitičari često mogu imati značajnu ulogu u preduzimanju prvog koraka ka ostvarivanju rodnog budžetiranja; međutim, bez pozitivnog odgovora vlade koji vodi do primjene, uticaj inicijativa koje dolaze izvan vlade biće svakako ograničen. Ovaj izvještaj namijenjen je državama članicama Savjeta Evrope i stoga se fokusira na inicijative koja dolaze od samih vlada.

Ciljevi

Ravnopravnost polova

Osnovni cilj rodnog budžetiranja odnosi se na integrisanje promovisanja ravnopravnosti polova, kao sastavnog dijela ljudskih prava, u proces izrade budžeta i relevantnih politika. Rodno budžetiranje dovodi do prepoznatljivosti efekata budžeta u pogledu pitanja pola i utiče na podizanje nivoa svijesti o često prisutnim dimenzijama kod budžeta koje naglašavaju diskriminaciju žena. Rodno budžetiranje, tako, identifikuje implikacije koje javne finansije sobom nose u odnosu na pitanja pola – koje se obično predstavljaju kao rodno neutralne – kao i implikacije prisutne u samoj ekonomskoj politici. Rodno budžetiranje se, stoga, smatra osnovnom strategijom u podizanju nivoa svijesti i razumijevanju pitanja ravnopravnosti polova i uticaja koji budžeti i politike imaju na polove.

Odgovornost

Rodno budžetiranje predstavlja ključno sredstvo za praćenje aktivnosti na gender mainstreaming-u zato što javni budžeti obuhvataju sve oblasti politike. Rodno osjetljivi budžet stoga, predstavlja „*mehanizam kojim se određuje da li se obaveze koje je vlada preuzela u odnosu na ravnopravnost polova mogu prevesti u obaveze preuzete na pitanju budžeta*“ (Sharp/Broomhill 2002, 26). Kao posljedica toga, rodno budžetiranje može se posmatrati kao osnovni instrument za uspostavljanje *gender mainstreaming*-a unutar politike vlade i delegiranje jasnih odgovornosti, čime vlada postaje odgovorna za obaveze koje je preuzela na pitanju politike ravnopravnosti polova.

⁸ Prema navodima UNDP-a (Izvještaj o razvoju za 1995. godinu), vrijednost neplaćene proizvodnje učestvuje u BDP- u sa skoro 50%. U industrijskim zemljama, dvije trećine radnog vremena žena troši se na neplaćeni rad, samo jedna trećina na plaćeni rad. Za razliku od toga, dvije trećine radnog vremena muškaraca predstavlja plaćeni rad, a tek jedna trećina neplaćeni rad. U zemljama u razvoju, ova podjela je još neujednačenija.

Javnost rada i učešće

Dalje, rodno budžetiranje povećava javnost rada i učešće u budžetskom procesu. Za cilj ima demokratizaciju budžetskog procesa, kao i politike budžeta u cjelini. Inicijative u vezi sa rodno odgovornim budžetima mogu doprinijeti sve učestalijoj praksi javnih rasprava i učešća javnosti u izradi budžeta, kao i u praćenju rezultata i efekata budžeta, naročito imajući u vidu to da žene ne budu isključene iz ovog procesa, čime se jača ekonomsko i finansijsko upravljanje kroz promovisanje javnosti rada.

Efikasnost i efektivnost

Rodno budžetiranje takođe doprinosi boljem ostvarenju ciljeva političkih strategija, pa samim tim, i ostvarenju efektivnosti i efikasnosti. Za postizanje političkih ciljeva i efektivno i efikasno trošenje ograničenih sredstava, vlada treba da ima na umu da žene i muškarci, usljed nejednakih društvenih pozicija i pripisanih društvenih uloga, mogu imati različite želje i potrebe i da mogu različito reagovati na mjere koje su navodno rodno neutralne.

Rodno budžetiranje obezbjeđuje prisustvo specifične svijesti o rodnim pitanjima, i stoga predstavlja važan korak ka dobrom ekonomskom upravljanju.

Dobro upravljanje

Pošto neravnopravnost polova dovodi do velikih gubitaka u smislu društvene kohezije, ekonomske efikasnosti i razvoja čovječanstva, rodno budžetiranje može se smatrati važnom strategijom u stremljenju ka ravnopravnom građanstvu i pravičnoj raspodjeli resursa, što pomaže da se koriguje neravnopravnost i smanji siromaštvo. Rodno osjetljivi budžeti, prema tome, predstavljaju sredstvo za jačanje ne samo dobrog ekonomskog i finansijskog upravljanja, već i dobrog upravljanja uopšte.

Preduslovi i principi

Politička volja, odgovornost, raspodjela specifičnih ljudskih i finansijskih resursa, koordinacija informacija, obuka i raspoloživost podataka razvrstanih prema polu mogu se smatrati preduslovima za rodno budžetiranje. Javnost rada, partnerstvo i saradnja kroz čitav budžetski proces predstavljaju ključne principe rodno budžetiranja.

Politička volja

Politička volja predstavlja ključni preduslov za uspjeh inicijative rodno budžetiranja. Aktivna politička opredijeljenost za promovisanje ravnopravnosti polova i priznavanje rodno budžetiranja kao važne strategije koja doprinosi ciljevima ravnopravnosti polova, apsolutno su neophodni za efektivno rodno budžetiranje. Politička volja, prije svega, uključuje i agitaciju i podizanje svijesti unutar odgovarajućih političkih struktura, kao što su državni parlamenti, regionalne i lokalne skupštine, njihova savjetodavna tijela i političke stranke. Opredijeljenost vlade je ključna i zahtijeva aktivnu podršku svih njenih članova kako bi se ovo pitanje rutinski obrađivalo na sjednicama posvećenim pitanju budžeta. Dalje, od ključne važnosti su i jasna uputstva i odgovarajuće praćenje situacije od strane javne uprave. Rodno budžetiranje može ostvariti svoje ciljeve jedino ako je popraćeno političkom opredijeljenošću i predstavlja politički prioritet.

Odgovornost

Politička volja trebala bi se prevesti u odgovornost. Vlade treba da snose odgovornost za preuzete obaveze, kako državne tako i međunarodne, u vezi sa gender mainstreaming-om uopšteno gledano, a naročito rodno budžetiranje. Parlamenti se nalaze u ključnoj poziciji sa koje mogu da postavljaju pitanja i čak instruišu vlade kada se radi o pitanjima budžeta. NVO-e i ostale organizacije civilnog društva, kao i mediji, mogu povećati nivo svijesti i mobilisati građane tako da zahtijevaju odgovornost i pravično ubiranje i raspodjelu javnih resursa. Dalje, precizne definicije ciljeva i procedura rodno budžetiranja jačaju odgovornost, što takođe podrazumijeva jasna

zaduženja u smislu rodnog budžetiranja unutar same državne administracije i njenih relevantnih uprava i tijela.

Ljudski i finansijski resursi

Politička volja takođe se treba prevesti i u ljudske i finansijske resurse za provođenje neophodnih analiza, za koordinaciju i jačanje sposobnosti. Obezbeđivanje ovih resursa zahtijeva aktivan angažman na visokom političkom nivou. Uspješno rodno budžetiranje zahtijeva analize i istraživanje koji se ne mogu provoditi paralelno sa redovnim radnim zadacima. Stoga, kvalifikovano osoblje i finansijski resursi za istraživanje, neophodno osposobljavanje stručnosti, obuku službenika/ca i koordinaciju procesa rodnog budžetiranja predstavljaju preduslov za uspješno rodno budžetiranje.

Koordinacija

Kako bi se prikupili i razmjenjivali podaci i održavao konstantan protok informacija između svih angažovanih strana, od ključne je važnosti koordinacija kroz čitav budžetski proces kako bi se ostvarilo uspješno rodno budžetiranje. Koordinacija treba obuhvatiti obuku, jasna uputstva i smjernice za primjenu, praćenje i konsultacije tokom čitavog ciklusa izrade budžeta. Koordinacija, dalje, podrazumijeva prikupljanje i organizovanje podataka, metoda, sredstava i dobrih primjera i razmjenu iskustava. Kako bi se omogućila efektivna koordinacija, možda će biti neophodno da se institucionalizuje posebna jedinica za koordinaciju unutar državne administracije. Idealno bi bilo da ovakva jedinica bude locirana unutar ministarstva finansija i/ili budžeta uz usku saradnju sa odgovarajućim mehanizmom na državnom nivou za pitanje ravnopravnosti polova. S obzirom na to da je moguće da neophodna stručnost iz oblasti rodnog budžetiranja ne postoji u postojećoj upravi, uska saradnja sa spoljnim ekspertima može biti korisna.

Podaci razvrstani prema polu

Podaci razvrstani prema polu predstavljaju ključni preduslov za rodno budžetiranje i neophodnu osnovu za ocjenu uticaja politike na pitanja ravnopravnosti polova generalno. Državna statistika, sistemi za informatički menadžment u relevantnim ministarstvima i javnim agencijama, kao i instituti za istraživanje, imaju ključnu ulogu u obezbeđivanju ove osnove. Podaci razvrstani prema polu ne odnose se samo na monetarni disparitet među polovima i neravnopravnost koja proističe iz tržišne ekonomije već, između ostalog, moraju da uključuju i raspodjelu neplaćenog rada između žena i muškaraca, o čemu bi se podaci mogli dobiti iz studija o utrošku vremena. Dalje, podaci razvrstani prema polu ne treba da se fokusiraju isključivo na kvantitativnu dimenziju, nego da uzmu u obzir i kvalitativne aspekte. Kvalitativni indikatori će vjerovatno zahtijevati dalju razradu i specifikaciju. Ministarstva i javne institucije treba da obezbijede specifikaciju svojih potreba u smislu kvantitativnih i kvalitativnih podataka razvrstanih prema polu. U mnogim slučajevima, ovo će biti inicijalna mjera za pokretanje rodnog budžetiranja.

Javnost rada, partnerstvo i saradnja

Javnost rada, kada je u pitanju budžetski proces – i donošenje političkih odluka uopšte – treba da bude vodeći princip za uspješno rodno budžetiranje. Proces izrade ovakvog budžeta zahtijeva partnerstvo između stručnjaka/inja za budžet i stručnjaka/inja za pitanja ravnopravnosti polova, kao i odgovarajuću zastupljenost predstavnika žena i muškaraca u svim fazama procesa. Partnerstvo takođe obuhvata i aktere izvan vlade, uključujući organizacije civilnog društva i spoljne eksperte/kinje. Konsultacije sa Ženskom grupom za budžet od strane Vlade Velike Britanije predstavljaju primjer ovakve vrste učešća.

Saradnja se takođe odnosi i na saradnju između ministarstava, gdje saradnja ministarstva finansija i institucija zaduženih za ravnopravnost polova ima naročito važnu ulogu. Inicijative za rodno budžetiranje mogu na koristan način angažovati aktere iz i izvan vlade. Saradnja sa spoljnim ekspertima često može biti neophodna, naročito kada se radi o obuci vladinih službenika/ca i pružanju podrške kod analiziranja efekata mjera na polove. Predstavnic/e

civilnog društva mogu djelovati kao posrednici između vlade i građana, pružajući donosiocima odluka o budžetu informacije o potrebama i prioritetima muškaraca i žena.

Ispunjavanje preduslova

Ispunjavanje ovih preduslova u suštini zavisi od političke opredijeljenosti. Međunarodne preporuke i iskustvo podstiču vlade i institucije da pokrenu inicijative za rodno budžetiranje. Potrebno je dodatno raditi na promovisanju nekih opštih prednosti koje nosi rodno budžetiranje, naročito kada je u pitanju potencijal ovog procesa u smislu ekonomske efikasnosti, izbora resursa i efektivnosti. Obaveze države u odnosu na međunarodne instrumente, naročito na pitanju *gender mainstreaming*-a, kao što je *Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama za gender mainstreaming*,⁹ predstavljaće ključni motiv za vlade za preuzimanje relevantnih koraka.

U mnogim zemljama, organizacije civilnog društva, NVO-e i akademici imaju ključnu ulogu u zastupanju i podsticanju javne diskusije o rodnom budžetiranju. Kako bi se osigurala održivo sprovođenje ovog procesa, biće potrebno stalno ulaganje napora i argumentovanje.

Primjena rodno budžetiranja

Akteri

Lepeza aktera koji mogu biti uključeni u proces rodno budžetiranja je široka. Ovakve inicijative treba da obuhvate što veći broj aktera. Isti principi važe na lokalnom i regionalnom nivou.

Ključni akteri

Vlada

Vlade mogu da se upuste u proces rodno budžetiranja na vlastitu inicijativu ili na inicijativu parlamenta ili organizacija civilnog društva. U svakom slučaju, vlada igra ključnu ulogu kada je u pitanju uspjeh inicijative za rodno budžetiranje.

Vlade su složeni subjekti koji obuhvataju ne samo kabinet vlade/savjet ministara, već i javnu administraciju u okviru ministarstava, odjeljenja i agencija. Odluke vlade prvo pripremaju, a kasnije i primjenjuju čitave mreže različitih aktera iz vladine administracije i javnih ustanova. Kako bi se postigao maksimalan efekat, inicijative za rodno budžetiranje zahtijevaju podršku kroz odluke vlade. Potrebno je jasno definisati uloge različitih aktera. Podizanje svijesti i obuka službenika/ca na svim nivoima neophodni su u sticanju potrebnih znanja. Potrebno je jasno odrediti zaduženja za sâmo upravljanje procesom. Inicijative za rodno budžetiranje najefektivnije su tamo gdje ministarstvo finansija predvodi inicijativu, idealno u tijesnoj saradnji sa ministarstvom ili državnim/federalnim vlastima zaduženim za pitanje ravnopravnosti polova ili žena. Međutim, s obzirom na to da sve oblasti politike treba da budu predmet rodno budžetiranja, potrebno je učešće i predanost svih ministarstava. Službenici/e zaduženi za budžet i politiku pri svakom ministarstvu treba međusobno da sarađuju i imaju pristup ekspertizi iz oblasti ravnopravnosti polova. Ovi ključni igrači treba da vjeruju ne samo u vrijednost pristupa rodno budžetiranju, već i da je takav pristup moguć i da će unaprijediti postojeću praksu.

Premda najbitnije odluke o budžetu donosi kabinet vlade i drugih ministarstava, značajna uloga pripada i višim državnim službenicima i savjetnicima. Rodno budžetiranje predstavlja ogroman izazov za one državne službenike/ce čiji je posao izrada nacrtâ budžeta. Stoga je važno promovisati angažovanost ovog „sloja“ kadrova u inicijativama rodno budžetiranja. Tu je još i zadatak u vezi sa izradom instrumenata – onih koji se protežu i dalje od uobičajenih pristupa, smjernica i kontrolnih lista koji će se razvijati kao rezultat svakodnevnog obavljanja poslova.

⁹ Preporuka br. R (98) 14 Komiteta ministara državama članicama za *gender mainstreaming*, usvojena 7. oktobra 1998. godine.

Stručnost za pitanja ravnopravnosti polova uglavnom se može obezbijediti kroz postojeće mehanizme za ravnopravnost polova. To mogu biti organi vlade, organizovani kao odvojena ministarstva, odjeli ili odjeljenja, info-pultovi za pitanje ravnopravnosti polova ili kontakt osobe za različite oblasti politike. Mogu biti organizovani kao spoljni centar za resurse ili neka vrsta promotivnog tijela sa mandatom na nivou države/vlade. Mehanizmi za ravnopravnost polova mogu vršiti podizanje nivoa svijesti i pružati informacije, vršiti promociju i koordinaciju rodnog budžetiranja; trebalo bi da su oni ti koji će stručno, sa aspekta pitanja ravnopravnosti polova, pomagati proces izrade budžeta. Međutim, stepen njihovog učešća zavisi od saradnje sa ostalim ministarstvima, naročito ministarstvom finansija. U svakom slučaju, oni imaju ključnu ulogu u pružanju stručne pomoći i obuke, u koordinaciji, podizanju svijesti i izgradnji sposobnosti.

Parlament

Parlamenti i lokalne i regionalne skupštine u suštini vrše pregovaranje, dopunjavanje i konačno usvajanje budžeta predloženog od strane izvršnih vlasti, ali oni takođe mogu postavljati zahtjeve i angažovati se na lobiranju, čime učestvuju u formiranju političke volje i jačanju predanosti vlade kada je u pitanju rodno budžetiranje.

Ostali akteri

Istraživači i eksperti

Rodno budžetiranje zahtijeva detaljna istraživanja i analize. Stoga su akademski radnici ti koji mogu dati dragocjen doprinos, naročito kada se radi o pružanju znanja, primjeni analiza o efektima ravnopravnosti polova, izradi metodologije i indikatora, kontroli budžetskih rezultata i obuci zvaničnika iz vlade.

U Norveškoj, na primjer, kao dio inicijative vlade za rodno budžetiranje, angažovani su spoljni eksperti da izvrše ocjenu uticaja na pitanja ravnopravnosti polova nekih javnih programa namijenjenih malim i srednjim preduzećima i programa namijenjenih marginalizovanim grupama mlade populacije. Angažovani su i eksperti iz inostranstva, kako bi se došlo do informacija o iskustvima na međunarodnom nivou, povećao interes politike i generalno obezbijedila savjetodavna pomoć za proces rodnog budžetiranja na nivou države. Na lokalnom i regionalnom nivou, angažovani su spoljni eksperti kako bi organizovali lokalne projekte na temu gender mainstreaming-a i rodnog budžetiranja, uključujući i obuku administrativnog osoblja, dokumentovanje i vrednovanje čitavog procesa i izradu smjernica zasnovanih na stečenom iskustvu.

U Belgiji je inicijativa za „rodno budžetiranje“ na saveznom nivou bila dio šireg projekta za gender mainstreaming. Struktura ovog procesa bila je slična prethodno navedenom primjeru i obuhvatala je kombinaciju ekspertize od strane akademskih stručnjaka i osoblja savezne uprave. Eksperti su svoje znanje unijeli u čitav proces tokom tri međusobno povezane faze koje su uključivale obuku, aktivno istraživanje i informisanje. Na primjer, poznavanje različitih pristupa i sredstava predstavljeno je tokom interaktivne obuke organizovane za različite polaznike/ce, odnosno službenike/ce koji su angažovani na pitanjima ravnopravnosti polova i izrade budžeta. U fazi aktivnog istraživanja, izabrani je određeni broj portfelja gdje su eksperti objasnili na koji način se neki od pristupa i instrumenata rodnog budžetiranja, stavljajući pri tome naglasak na dodatnu vrijednost koju ovakvi pristupi i instrumenti nose kada se radi o izradi politike, realizaciji i efektivnosti. S obzirom na to da je tokom trajanja cijelog projekta stalno postojala potreba za lako dostupnim i spemnim informacijama, eksperti su takođe pripremili koncizne letke koji su prvenstveno bili namijenjeni službenicima/cama vlade.

Međunarodne organizacije

Imajući u vidu da je tokom Četvrte svjetske konferencije Ujedinjenih nacija za žene (Peking, 1995. godine) usvojena Akciona platforma sa preporukom vladama da se izvrši sistematičan pregled rashoda u javnom sektoru i prilagođavanje budžeta kako bi se osigurala ravnopravnost polova u pogledu pristupu sredstava namijenjenih za rashode i s obzirom na to da je rodno budžetiranje postalo međunarodno priznata strategija za unapređenje ravnopravnosti polova, rodno budžetiranje postalo je predmetna tema u mnogim zemljama i u međunarodnim organizacijama, kao što su Savjet Evrope, Evropska unija i Nordijski savjet ministara. Međunarodne organizacije ostvaruju značajnu ulogu kroz usvajanje i distribuciju različitih memoranduma, rezolucija i smjernica za rodno budžetiranje, čime se postavljaju međunarodni standardi. Dalje, one rade na podizanju nivoa svijesti o ovoj temi, obezbjeđuju informacije na osnovu istraživanja i pružaju tehničku pomoć. Naročito kada su u pitanju rane faze u procesu rodnog budžetiranja, međunarodne organizacije pomažu takve inicijative pružajući korisne reference i argumente. Na primjer, Savjet Evrope je uspostavio Neformalnu stručnu grupu čiji je zadatak da postavi definiciju rodnog budžetiranja i prikupljanja svih raspoloživih informacija prije nego što se donese odluka o narednim aktivnostima u ovoj oblasti, gdje se vodi računa o neophodnoj usaglašenosti aktivnosti koje preduzimaju različite međunarodne organizacije. Ova Neformalna grupa usvojila je definiciju rodnog budžetiranja.¹⁰ Ova definicija je široko prihvaćena i uvrštena u tekstove pripremljene u okviru aktivnosti drugih međunarodnih organizacija, kao što je *Rezolucija o rodnom budžetiranju – izrada javnih budžeta sa aspekta ravnopravnosti polova*, koja je usvojena od strane Evropskog Parlamenta 3. jula 2003. godine. Kao rezultat rada ove Neformalne grupe, Savjet Evrope je 2004. godine imenovao Stručnu grupu koja je izradila nact izvještaja o rodnom budžetiranju, sa naglaskom na podizanje svijesti o ovom novom konceptu među državama članicama i prikupila konkretne primjere projekata koji ilustruju različite načine na koje rodno budžetiranje može doprinijeti bolje usmjerenom korištenju resursa.

Međunarodne organizacije takođe mogu biti podrška inicijativama za rodno budžetiranje na državnom nivou kroz davanje primjera putem primjene rodnog budžetiranja u okviru vlastitih aktivnosti i putem organizovanja zajedničkih projekata i razmjene iskustava, čime se stimuliše zainteresovanost politike za rodno budžetiranje. U tom smislu, trebalo bi naglasiti da je Radna grupa za *gender mainstreaming* u okviru procesa izrade programskog budžeta za Međuagencijsku ligu za žene i ravnopravnost polova (IAMWGE) preduzela nekoliko inicijativa, uključujući i reviziju sistema UN-a i 10 detaljnih praktičnih primjera koji se odnose na *gender mainstreaming* u procesu izrade programskih budžeta. Objavljeni su i izvještaji o „*Integrisanju aspekta ravnopravnosti polova unutar procesa izrade programskih budžeta u okviru sistema Ujedinjenih nacija*“, uključujući i izvještaj „*Faza jedan – Spisak aktivnosti na integrisanju aspekta ravnopravnosti polova u procese izrade budžeta od strane bilateralnih donatora, NVO-a, privatnog sektora i drugih*“. Posljednji izvještaj na ovu temu Ujedinjene nacije su objavile februara 2004. godine.

Međunarodne organizacije takođe mogu stimulisati i pokretanje inicijativa na državnom nivou. Na primjer, belgijski projekat za rodno budžetiranje, opisan u Dijelu III ovog izvještaja pod naslovom *Inicijative za rodno budžetiranje u državama članicama Savjeta Evrope*, započet je 2002. godine kao rezultat međunarodne konferencije na visokom nivou, održane u Briselu, na temu „*Jačanje ekonomskog i finansijskog upravljanja: u pravcu izrade budžeta koji odslikava odgovornost prema ravnopravnosti polova*“, u organizaciji Razvojnog fonda Ujedinjenih nacija za žene (UNIFEM), Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Nordijskog savjeta ministara i Vlade Belgije.

Nevladine organizacije

Iako inicijative koje dolaze od strane civilnog društva mogu biti ograničene u smislu resursa i podataka, distanca koju one imaju u odnosu na vladu omogućava im to ključno nezavisno stajalište sa kojeg mogu da vrše praćenje i ocjenu budžeta. NVO-e se, u suštini,

¹⁰ Vidi u prethodnom tekstu pod naslovom „*Šta je rodno budžetiranje?*“, str. 10.

angažuju na provođenju istraživanja i pružanje obuke vladinim službenicima/cama. Dalje, postojeće informacije mogu biti dopunjene tako što se informacije od građana kanališu putem NVO-a prema donosiocima odluka o budžetu.

Sindikati i udruženja poslodavaca

Sindikati i udruženja poslodavaca imaju značajnu ulogu kada je u pitanju organizovanje i artikulacija kolektivne volje i takođe mogu dati doprinos procesu rodnog budžetiranja s obzirom na to da uzimaju učešće u definisanju politike.

Različite faze u budžetskom procesu

Inicijative za rodno budžetiranje mogu pokrenuti akteri iz ili izvan vlada. Međutim, sâm potencijal promjene u budžetskom procesu zavisi od angažovanosti vlade. Konkretnije, angažovanost ministarstva finansija je presudna ukoliko se žele trajna rješenja. Sama inicijativa može doći od strane vlade (bilo od strane predanih pojedinaca unutar Kabineta ili mehanizama za ravnopravnost polova), parlamenta, spoljnog donatora ili organizacija civilnog društva. Motiv može biti i pitanje efikasnosti i/ili opredijeljenosti za ravnopravnost polova.

Sve oblasti politike su relevantne za rodno budžetiranje, s obzirom na to da sve one imaju uticaja na polove. U svakom slučaju, u zavisnosti od političke volje, raspoloživih resursa i stručnosti, u prvom navratu može biti neophodno da se akcenat stavi na određene oblasti politike. Često, taj prvi korak obuhvata planiranje potreba za podacima razvrstanim prema polu i preduzimanje neophodnih koraka za pribavljanje podataka za dalje analize prema polu.

U Belgiji, na primjer, izbor portfelja koji će biti predmet detaljnije analize izvršen je nakon što su prikupljene prve informacije iz svih odjela savezne uprave. Dva „leteća“ akademska stručnjaka obavila su posjete svim odjelima i popisali su sve prethodne ili tekuće inicijative, zabilježili su podatke razvrstane prema polu, kvantitativne i kvalitativne, koji su bili na raspolaganju i dostupni i odvagali spremnost osoblja ovih odjeljenja da se više uključe u inicijativu rodnog budžetiranja.

U zavisnosti od okolnosti na državnom/regionalnom/lokalnom nivou, inicijative za rodno budžetiranje trebalo bi da uzmu u obzir sve korake u procesu izrade budžeta i promovirati uspostavljanje rodnog budžetiranja u okviru čitavog procesa izrade budžeta, uključujući planiranje, pripremu, realizaciju, reviziju i ocjenu.

Planiranje i priprema budžeta

Uopšteno gledano, ovu prvu fazu u budžetskom procesu predvodi ministarstvo finansija, mada su u nju uključena sva ministarstva. Inicijative za rodno budžetiranje moraju otpočeti definisanjem ciljeva određenih prema polu i odgovarajućih indikatora za mjerenje direktnog uticaja planiranih politika. Srednjoročni okvir ekonomske politike i ocjene politike koji odslikavaju polnu strukturu, analize korisnika prema polu mogu predstavljati adekvatna sredstva za planiranje i pripremu budžeta. Definisanje programa budžetskih ciljeva i indikatora utvrđenih prema polu predstavlja suštinski dio faze planiranja i pripreme.

Usvajanje budžeta

Usvajanje budžeta je stvar parlamenta koji, opet, može izvršiti uticaj, na primjer, zahtijevajući da se obezbijede instrumenti i metode za rodno budžetiranje i rodno zasnovanu ocjenu dijelova ili čitavog budžeta.

Izvršenje budžeta

Državna uprava izvršava budžet u skladu sa zakonom i opštim smjernicama. Međutim, izvršenje uvijek uključuje i donošenje odluka. Moraju se preduzeti koraci kako bi se povelu računa

o tome da ti procesi donošenja odluka u obzir uzmu i pitanje ravnopravnosti polova – u skladu sa okvirima politike koja odlikava ravnopravnost polova ili ocjenama politike u odnosu na nju.

Izvršenje obuhvata i niže nivoe vlasti, kako političke tako i administrativne, javne ustanove, NVO-e i istraživačke ustanove koje se finansiraju iz javnih sredstava. Raspodjela javnih sredstava sa nivoa centralne vlade uvijek treba biti praćena instrukcijama koje će osigurati odgovarajući uticaj u odnosu na pitanje ravnopravnosti polova.

Revizija budžeta

Revizija budžeta obično podrazumijeva angažovanje vlade i parlamenta. Postojeći vidovi revizije uglavnom su usmjereni na efikasnost. Rodno budžetiranje znači da treba povesti računa o tome da revizija, kada se bavi ocjenom efikasnosti i efektivnosti, vrši ovakvu ocjenu sa aspekta ravnopravnosti polova, a na osnovu ciljeva i indikatora postavljenih u okvirima inicijative za rodno budžetiranje i da treba omogućiti osviještenost u pogledu ravnopravnosti polova kao dodatni princip po kojem se vrši revizija. Izvještaji o budžetu koji odlikavaju takvu osviještenost mogu pomoći da se osigura primjena aspekta ravnopravnosti polova tokom revizije budžeta.

Ocjena budžeta

Ocjena se može definisati kao „pažljiva retrospektivna analiza sposobnosti, zasluga i vrijednosti administracije, rezultata i ishoda intervencija vlade sa namjerom da se takva analiza iskoristi u budućim aktivnostima“ (Evert Vedung, 1997. godina). Važno je da pitanje ravnopravnosti polova i uticaj budžeta na ravnopravnost polova budu vidljivi kroz čitav proces ocjene. Ocjena se naročito odnosi na analizu uticaja rashoda i prihoda na pitanja ravnopravnosti polova i obezbjeđivanje vidljivosti efekata budžeta u tom pogledu. U mnogim zemljama, proces ocjene budžeta nije institucionalizovan. Kako bi se omogućila ocjena budžeta uz pridavanje pažnje pitanjima ravnopravnosti polova, bilo bi potrebno da se uvedu nove institucionalne procedure, i to vjerovatno uz angažovanje spoljnih stručnjaka. Analiza korisnika prema polu, analiza raspodjele javnih rashoda i analiza raspodjele poreza predstavljaju veoma vrijedne instrumente ocjene. Ocjena budžeta igra veoma važnu ulogu s obzirom na to da predstavlja osnovu za dalje planiranje i pripremu budžeta.

Spisak pitanja koja se mogu razmatrati u različitim fazama budžetskog ciklusa mogu se naći u tabeli pod tačkom F ovog odjeljka.

Sredstva i metode za rodno budžetiranje

Za razliku od javnih rashoda koji su direktno u vezi sa određenim oblastima politike, javni prihodi upravo čine jednu zasebnu oblast politike. Stoga je bitno da se naglasi razlika između analiza u vezi sa rashodima i onih u vezi sa приходima.

Sredstva i metode za rodno budžetiranje odražavaju tri osnovna koraka u rodnom budžetiranju koja se mogu sažeti na sljedeći način:¹¹

U vezi sa rashodima

- analiza odnosa između polova unutar specifične oblasti relevantnih politika i raspodjela iz budžeta (svaka od ovih bi mogla biti početna osnova za analizu);
- izrada politika koje odražavaju ravnopravnost polova u ovoj oblasti i njihovo prevođenje u raspodjelu budžetskih sredstava;
- ispitivanje uticaja ovakve politike.

¹¹ Dodatne informacije o sredstvima i metodama izrade budžeta koji uzima u obzir polnu strukturu mogu se pronaći u izdanju Budlendr, Debbie/Sharp, Ronda/Allen, Kerri (1998.): *Kako izvršiti analizu budžeta prema polu: Savremena istraživanja i praksa*. London/Kanbera; Elson (1999.): *Inicijativa za izradu budžeta koji uzima u obzir polnu strukturu u zemljama Komonvelta. Izvještaji o kretanjima*. London: Sekretarijat Komonvelta; UNIFEM (2002.): *Inicijative za izradu budžeta koji uzima u obzir polnu strukturu: strategije, koncepti i iskustva*; i internet stranice međunarodnih agencija navedene u priloženoj bibliografiji (Prilog IV, str. 43).

U vezi sa prihodima

- analiza uticaja određenih prihoda na odnose među polovima;
- izrada i realizacija politike prihoda koja odražava ravnopravnost polova;
- ispitivanje uticaja ovakve politike prihoda.

Na raspolaganju stoje različita sredstva i metode za rodno budžetiranje. Njihov izbor zavisice od raspoloživih resursa, obuhvata i fokusa same inicijative za rodno budžetiranje, kao i dostignute faze u rodnom budžetiranju.

U svakom slučaju, sredstva i metode za rodno budžetiranje ne treba da se odnose isključivo na raspodjelu rashoda/prihoda, već i na efekte u smislu zapošljavanja, raspodjele dohotka, ekonomije brige (naročito raspodjele plaćenog i neplaćenog rada), kao i na utrošak vremena. Takođe bi trebalo voditi računa i o specifičnim potrebama/željama polova, specifičnim reakcijama polova na mjere politike, kao i o mjeri do koje sami budžeti doprinose prevazilaženju polnih stereotipa.

Mnoga sredstva i metode za rodno budžetiranje zasnivaju se na široko rasprostranjenim standardizovanim ekonomskim pristupima i metodama, koje se transformišu kroz integrisanje aspekta pola, čime se njihov djelokrug proširuje i na pitanja ravnopravnosti polova. U zavisnosti od državnih, regionalnih ili lokalnih okolnosti, inicijative za rodno budžetiranje treba da nastave sa daljom razradom i rafinisanjem sredstava i metoda, prilagođavajući ih datom kontekstu.

Rodna analiza

Integrisanje rodne analize proces planiranja i ocjene budžeta zahtijeva identifikovanje mogućih dimenzija aktivnosti, rezultata i uticaja prema polu.¹² Neka od sredstava za rodnu analizu izrađena su, između ostalog, u Švedskoj (Metoda 3 R i GERAC)¹³ i Holandiji.¹⁴ Vodič Evropske komisije iz 1997. godine za *gender mainstreaming* poziva se na isti pristup. Rodno budžetiranje obuhvata i postavljanje pitanja koja su fundamentalna za bilo koju rodnu analizu i njihovo povezivanje sa javnim prihodima i rashodima. Ta pitanja vezana su za sljedeće:

- raspoređenost/zastupljenost žena i muškaraca ili djevojčica i dječaka među primaocima, korisnicima ili davaocima doprinosa u odnosu na rashode i prihode;
- dugoročne i kratkoročne implikacije u pogledu raspodjele resursa, po osnovu pola, kao što su novac, pozicija moći, vrijeme na raspolaganju za dokolicu, plaćeni i neplaćeni rad.

Kako bi se izbjeglo pojednostavljivanje zaključaka, prebrojavanje žena i muškaraca u vezi sa zastupljenošću i alokacijom/raspodjelom finansijskih i drugih resursa mora biti upotpunjeno kvalitativnom analizom. Kvalitativna analiza treba uzeti u obzir čitav niz faktora, uključujući socijalno-ekonomski status i uticaj diskriminacije.

Analiziranje rashoda/prihoda

Kako bi se izvršila analiza tekuće situacije u određenom sektoru, kada su u pitanju žane i muškarci ili djevojčice i dječaci – ili dala ocjena efekata politika ili mjera politike prema polu– izrađene su dodatne mjere koje povezuju budžete sa politikama, pri tome se fokusirajući na različite aspekte (prihodi, rashodi, javne usluge ili utrošak vremena).

Analiza učešća u raspodjeli prihoda prema polu predstavlja tehniku u istraživanju koja ispituje direktne i indirektne poreze, kao i korisničke takse koje plaćaju žene i muškarci.

Analiza učešća u raspodjeli javnih rashoda prema polu vrši poređenje javnog rashoda za određeni program, gdje se obično koriste podaci iz anketa za domaćinstva, kako bi otkrila kakva je raspodjela rashoda između žena i muškaraca ili dječaka i djevojčica.

¹² Kate Bellamy, *Izveštaj o rodnom budžetiranju za Neformalnu ekspertsku grupu Savjeta Evrope za pitanje rodno budžetiranje*. Novembar 2002. godine

¹³ http://naring.regeringen.se/inenglish/pdf/N2001_052.pdf (Samo naprijed! *Gender mainstreaming* u primjeni u Švedskoj); http://www.svekom.se/jamstalldhet/pdf/aktivt_jamstalldhetsarbete.pdf.

¹⁴ SMART-sredstvo i metoda za analizu uticaja na polove, izradila Mieke Verloo sa Univerziteta u Nijmegenju.

Analiza korisnika prema polu predstavlja tehniku u istraživanju koja se koristi kako bi se stvarni ili potencijalni korisnici ispitali u kolikoj mjeri programi vlade i/ili javne usluge odgovaraju njihovim potrebama, željama i prioritetima.

Analiza uticaja budžeta na utrošak vremena prema polu posmatra odnos između državnog budžeta i načina na koji se troši vrijeme u domaćinstavu. Time je vrijeme koje žene provedu obavljajući neplaćene poslove zastupljeno u analizi politike.

Ocjena uticaja na polove (engl. *gender impact assessment – GIA*) predstavlja *ex post* ocjenu budžeta ili *ex ante* ocjenu prijedloga budžeta i vjerovatno je najpsežnije i najsloženije sredstvo koje se koristi u rodnom budžetiranju, s obzirom da se odnosi na kratkoročne i dugoročne efekte na raspodjelu i pristup resursima (uključujući i vrijeme) i na uloge i norme u pogledu polova. Stoga su za primjenu GIA pristupa neophodni, ne samo podaci o tržišnoj privredi i ekonomiji brige, plaćenom i neplaćenom radu, već i o stereotipima koji se vezuju za polove, specifičnim percepcijama, pravilima, simbolima, tradicijama i praktičnoj diskriminaciji unutar društava.

Generalno govoreći, ovu su sve metode za *ex post* analizu (premda se ocjena uticaja na polove može primjenjivati i *ex ante*) koje se koriste za sticanje saznanja o razlikama koji postoje između polova. Primjena ovih metoda može dovesti do razotkrivanja prikrivene neravnopravnosti među polovima i ukazati na potrebu da se izvrši preformulisanje ili potpuni zaokret u smislu prioriteta politike i programa.

Izrada politika koje odražavaju ravnopravnost polova

Srednjoročni okvir ekonomske politike koji odražava ravnopravnost polova i ocjena takve politike predstavljaju metode koje se odnose na izradu i oblikovanje politika kroz davanje osnove za planiranje i pripremu budžeta. Imajući u vidu da se u većini zemalja srednjoročni okviri ekonomske politike i ocjene politike primjenjuju svakako, glavna promjena vezana za rodno budžetiranje sastoji se u integrisanju aspekta ravnopravnosti polova. Obje ovdje predložene metode čine se ključnim za rodno budžetiranje i trebalo bi ih redovno primjenjivati.

Srednjoročni okviri ekonomske politike koji odražava ravnopravnost polova nastoje da integrišu aspekt ravnopravnosti polova u ekonomske modele koji čine osnovu srednjoročnih ekonomskih okvira. Ovo sredstvo pretpostavlja i zastupa prisustvo solidne politike za *gender mainstreaming* u procesu izrade srednjoročnog okvira fiskalne politike.

Ocjena politike koja odslikava ravnopravnost polova obuhvata pažljivo ispitivanje politika koje vode različiti portfelji i programi i posvećuje pažnju implicitnim i eksplicitnim pitanjima ravnopravnosti polova obuhvaćenih datom politikom. Ispituje se pretpostavka da su politike „rodno neutralne“ u smislu efekata i umjesto toga postavlja pitanje na koji način politike i relevantne raspodjele resursa mogu da umanje ili povećaju neravnopravnost polova. Ocjene politike od strane Ženske organizacije za budžet iz Velike Britanije u oblasti poreskih kredita, na primjer, doprinijele su izmjenama politike u odnosu na poreske kredite za zaposlene članove porodice, poreske kredite za djecu, i poreske kredite za zapošljavanje.

Transformisanje politika koje odslikavaju ravnopravnost polova u budžetske kategorije

Programi budžetskih ciljeva, određivanje repera i bilansi budžeta koji odslikavaju ravnopravnost polova su metode koje su usko povezane sa procesom izrade budžeta, koje koriste budžet kao izvor referenci.

Programi budžetskih ciljeva i određivanje repera predstavljaju *ex ante* sredstva, dok se bilansi budžeta koji odslikavaju ravnopravnost polova primjenjuju isključivo *ex post*. Programi budžetskih ciljeva postoje u većini zemalja, pa prema tome, rodno budžetiranje u ovom slučaju zahtijeva samo revidiranje fokusa i ciljeva.

Uspostavljanje programa budžetskih ciljeva koji odslikava ravnopravnost polova predstavlja esencijalni dio planiranja i pripreme budžeta. To podrazumijeva definisanje opštih ciljeva ravnopravnosti polova koje treba ostvariti – ili im se barem približiti – putem budžetskih

mjera. Iako budžeti generalno obuhvataju period od jedne godine, program ciljeva trebalo bi da se odnosi na kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve.

Programi budžetskih ciljeva takođe služe kao osnova za reviziju i ocjenu. Stoga, precizno formulisanje i kvantifikovanje ciljeva, ukoliko su mogući, predstavljaju bitne korake u omogućavanju mjerljivosti nastalih promjena. Sa druge strane, zbog ovoga ne bi trebalo zanemarivati ciljeve koji nisu novčane prirode.

Određivanje repera znači postavljanje referentnih tačaka kako bi se mogli specifikovati efekti budžetskih promjena. To obuhvata izradu i specifikaciju indikatora koji predstavljaju osnovne dimenzije odnosa među polovima, što služi kao standard pri određivanju posljedica budžetskih mjera. Stoga određivanje repera zahtijeva sposobnost povezivanja budžetskih promjena sa određenim društvenim fenomenima, što predstavlja važan preduslov za ocjenu. Izabrani indikatori će, prema tome, blisko odslikavati program budžetskih ciljeva.

Izjava o rodnom budžetu je izvještaj vlade gdje se daje pregled budžeta i sažetak njegovih implikacija u odnosu na ravnopravnost polova. To uključuje proces u kojem mogu biti korišteni bilo koji od navedenih sredstava i metoda. Ovo zahtijeva visok stepen posvećenosti i koordinacije unutar javnog sektora u procesu kojem ministarstva i odjeli vrše analizu uticaja njihovih budžetskih linija na polove. Na primjer, vlada Francuske donosi ovakve izjave u vezi sa uticajem koji na polove imaju prihodi i rashodi zajedno sa državnim budžetom. Još jedan primjer je i švedska izjava o budžetu za raspodjelu ekonomskih resursa između žena i muškaraca, koji se prilaže uz finansijska predviđanja za državni budžet. Taj dokument daje sažetak ekonomske situacije i efekata sistema socijalne zaštite na različite grupe žena i muškaraca.

Izvršenje rodni budžeta

Instrumenti izvršenja, a tu se prije svega misli na uputstva i smjernice, na raspolaganju su svim akterima uključenim u rodno budžetiranje, kako bi se obezbijedilo njegovo uspješno izvršenje. To podrazumijeva smjernice za način integrisanja aspekta ravnopravnosti polova u svakoj fazi budžetskog procesa. Uputstva i smjernice su od naročito značaja za administraciju i treba da budu praćene specifičnom obukom u oblasti pitanja ravnopravnosti polova. U principu, moglo bi biti od koristi da se posjeduju specifične smjernice za svaki korak u okviru budžetskog procesa.

Smjernice za izvršenje koje odslikavaju ravnopravnost polova oblikovane su tako da osiguraju rodno osjetljivo izvršenje budžeta. Smjernice treba da pojašne važnost ravnopravnosti polova u odnosu na ostale ciljeve i principe implementacije i da postave jasne prioritete. Smjernice takođe mogu obuhvatati i kvantitativne ciljeve za svaku budžetsku jedinicu koji su relevantni za polove.

Štaviše, posebna obuka iz senzibilizacije o ravnopravnosti polova predstavlja neophodnu rezervnu mjeru koja pomaže u tome da proces izvršenja bude usaglašen sa temeljnim ciljevima budžeta u pogledu ravnopravnosti polova. Kada sindikati i udruženja poslodavaca učestvuju u procesu izvršenja, može biti neophodno da se obezbijede posebne smjernice koje se odnose na njihovu konkretnu sferu aktivnosti.

Rodno osjetljiva ocjena budžeta

Smjernice za reviziju i ocjenu prema polu daju informacije o načinu provođenja revizije i ocjene budžeta u odnosu na uticaj budžeta na polove. Takve smjernice garantuju ispravno tumačenje budžetskih ciljeva, pozivajući se na ravnopravnost polova.

Kao i smjernice za izvršenje, i ove smjernice treba da povezuju ravnopravnost polova sa ostalim ciljevima i principima i postavljaju jasne prioritete. Stroge smjernice za reviziju i ocjenu ne samo da pomažu uključenim akterima, već su i garancija za visokokvalitetne izjave o rodnom budžetu.

Izazovi

Prepreke

Prepreke mogu biti praktične prirode, kao što je nedostatak podataka ili odgovarajućih sredstava i stručnosti ili mogu proisticati iz otpora ili nedostatka volje i predanosti na političkom ili nivou vlade ili državne uprave.

Glavna prepreka koja ugrožava proces rodnog budžetiranja svakako se odnosi na pomanjkanje političke volje da se dodijeli dovoljno ljudskih i finansijskih resursa ili da se razmotri preraspodjela rashoda ili reforma sistema oporezivanja i prihoda, za kojima se može javiti potreba kao rezultat analize stanja polova. Na ovakve izazove može se odgovoriti samo putem stalnog političkog pritiska i izvršavanja međunarodnih obaveza. Moraju se preduzeti aktivnosti koje će dovesti do priznavanja rodnog budžetiranja kao prioriteta.

Ekonomska teorija, izrada budžeta i ravnopravnost polova

Skorija istraživanja su pokazala kakvu ulogu ekonomska teorija ima u razvoju ekonomske politike i izradi budžeta. Ekonomska teorija je evidentno bila rodno slijepa i to otvoreno. Kada je usvojena od strane urednika ekonomske politike, ekonomska teorija bila je prihvaćena bez pitanja, a ekonomska politika kao rezultat takve teorije bila je rodno pristrasna. Ovakav nekritički pristup ekonomskoj teoriji ukorijenjen je u velikom dijelu neravnopravnosti polova. Tokom istraživanja došlo se do zaključka da se može razviti novi način razmišljanja kao kritika ekonomske teorije i da se mogu iznaći načini kako bi se udovoljilo principima svojstvenim ovoj teoriji, a da ona ipak ostane neutralna u smislu njenih potencijalnih diskriminirajućih efekata. U ovom smislu bi trebalo stimulisati i promovisati dijalog između ekonomista i stručnjaka za pitanja ravnopravnosti polova.

Trajne prakse koje uvažavaju pitanja ravnopravnosti polova

Imajući u vidu razočaravajuće spor napredak u odnosu na implementaciju gender mainstreaming-a, neophodno je povesti računa o tome da rodno budžetiranje ne postane jednokratna pojava, već da se uvede u okvire jednog cjelokupnog strateškog procesa i to na nivou koji omogućava dalju nadgradnju. Znamo da, iako možemo brojati desetine novih zemalja koje počinju sa inicijativom rodnog budžetiranja, rijetko se vrši praćenje situacije na tom planu. U nekim slučajevima, ovakva jedna inicijativa biva diskreditovana iz nekog razloga i od nje se odustaje. Tek pošto je gender mainstreaming postao dio postavljenih zadataka u mnogim zemljama, javlja se opasnost da se rodno budžetiranje doživi kao jednokratna pojava. Čest je slučaj da se civilno društvo više angažuje na gender mainstreaming-u i rodnom budžetiranju od onih koji bi zaista trebali biti uključeni u ovakve inicijative – „uobičajeni akteri“. Premda je važno da civilno društvo zna na koji način da vrši praćenje ovih procesa, ako kreatori politike i budžeta ne budu radili na gender mainstreaming-u i rodnom budžetiranju, onda neće doći do promjene tamo gdje bi bila najefektivnija.

Ocjena inicijativa za rodno budžetiranje

Uprkos potencijalu i mogućnostima koje pruža, rodno budžetiranje i dalje predstavlja relativno mladu oblast i njegova primjena u evropskim zemljama je i dalje ograničenog karaktera i ne teče glatko. Sâm koncept, u smislu odgovarajuće metodologije, sredstava i tehnika za različite faze u budžetskom ciklusu i za razne vrste budžetskih procesa, kao i praktična primjena i dalje su u fazi razvoja. Jasno je da je za dalji podsticaj metodologiji i praksi rodnog budžetiranja neophodno konstantno učenje iz tekućih procesa, razmjena znanja između različitih zemalja, regiona i aktera. Ovo se može postići praćenjem i ocjenom postojećih inicijativa i kroz razmjenu i usvajanje stečenog znanja.

Kako bi se omogućilo praćenje i ocjena inicijativa, neophodno je, od samog početka, postaviti jasne ciljeve u okviru inicijativa (kao što su podizanje svijesti, odgovornost ili omogućavanje promjene), konačan efekat koji se kroz njih želi postići, konkretne rezultate koje se

želi dobiti, sredstva i instrumente koji će se primjenjivati, kao i ljudske i finansijske resurse koji će biti korišteni. Svaki od ovih elemenata u lancu bi u najvećoj mogućoj mjeri trebao biti preveden u indikatore koji se objektivno mogu potvrditi.

U početnoj fazi praćenje i ocjena inicijativa usredsređuje se na izvršenje (ocjena procesa), s obzirom da je nemoguće očekivati bilo kakav efekat inicijativa ukoliko nisu dobro ili čak uopšte realizovane. Postavljaju se sljedeća osnovna pitanja:

- da li su aktivnosti predviđene u okviru date inicijative provedene kako je planirano i ukoliko nisu, zašto je to tako;
- koje su prepreke postojale za uspješnu realizaciju; kakvi su bili stimulansi;
- da li su finansijski i ljudski resursi za realizaciju bili dovoljni i adekvatni;
- kakve su smetnje postojale u smislu alokacije resursa; kakvi su bili stimulansi;
- da li bi promjene u smislu finansijskih i ljudskih resursa mogle dovesti do bolje realizacije aktivnosti;
- da li su postignuti očekivani rezultati i efekat;
- u kojoj mjeri su dati rezultati i efekat posljedica same inicijative;
- da li su provedene aktivnosti bile one prave za postizanje rezultata i efekata;
- da li bi promjene u aktivnostima mogle dovesti do boljih rezultata i efekata.

Jasno je da važnost procesa praćenja i evaluacije obuhvata šire područje od samih inicijativa koje su im predmet interesovanja. Kako bi se osigurala maksimalna korist od ocjene rezultata i samog procesa i njegovih efekata, važno je da se povratne informacije ne ograniče na date inicijative, već da se prenesu i na regionalni i državni nivo. U tu svrhu, mogla bi biti predviđena neka vrsta mreže na državnom nivou za informisanje o rezultatima procesa praćenja i ocjene inicijativa.

Brz razvoj rodnog budžetiranja, zabilježen u nekoliko prethodnih godina, pokazuje koliki potencijal ovaj proces ima u odnosu na ravnopravnost polova i dobro ekonomsko upravljanje. Ova Grupa, stoga, predlaže da se rodno budžetiranje primjenjuje kao sastavni dio *gender mainstreaming*-a u svim državama članicama Savjeta Evrope.

Grupa takođe daje preporuku da se vrši ažuriranje upitnika za prikupljanje informacija i konkretnih primjera u vezi sa inicijativama rodnog budžetiranja u državama članicama Savjeta Evrope, kako bi se omogućilo identifikovanje i sagledavanje novih pristupa i kako bi se uz pomoć toga vršilo i ažuriranje samog izvještaja o rodnom budžetiranju.

Tabela: Integrisanje aspekta ravnopravnosti polova u proces javnog budžeta

Ovaj spisak pitanja prvenstveno se odnosi na inicijative koje preduzimaju mehanizami za ravnopravnost polova

Faze u procesu budžeta

Planiranje i priprema budžeta

Moguća pitanja

Kakva se procedura primjenjuje?

Koja vrsta budžetskog sistema je u primjeni: određivanje budžeta po osnovu ulaznih elemenata, određivanje budžeta po osnovu rezultata ili učinka, srednjoročni okviri rashoda (uzimajući u obzir tekuće ili planirane reforme budžetskog sistema)?

Koji akteri su uključeni?

Ko je odgovoran za koordinaciju?

Sa kojim pozicijama je moguće ući u proces lobiranja i pregovaranja o integrisanju aspekta ravnopravnosti polova?

Da li su stručnjaci za pitanja ravnopravnosti polova uključeni u planiranje i pripremu budžeta?

Da li su identifikovani ciljevi koji su relevantni za ravnopravnost polova?

Da li su ciljevi prevedeni u indikatore koji se mogu objektivno potvrditi?

U kojoj mjeri su podaci koji se trenutno koriste za planiranje i pripremu budžeta prikazani prema polu?

Koji podaci prema polu se trenutno ne koriste, ali postoje i dostupni su ?

Koje metode i sredstva stoje na raspolaganju i mogu se primijeniti za konkretnu vrstu budžetskog sistema (npr. ocjena politike u smislu odlikavanja ravnopravnosti polova, okvir funkcionalnih izvršenja, srednjoročni okvir ekonomske politike koji odlikava ravnopravnost polova, analiz korisnika prema polu?

Da li je aspekt ravnopravnosti polova integrisan u zvanični dokument budžeta?

Usvajanje budžeta

Kakva je procedura?

Koji su akteri uključeni?

Kakve su mogućnosti za lobiranje i pregovaranje o intregrisanju aspekta ravnopravnosti polova?

Da li akteri uključeni u proces usvajanja budžeta raspolažu stručnošću iz oblasti ravnopravnosti polova (možda organizovanom kroz posebne skupštinske odobre)?

Kakve metode, sredstva ili rezultati prethodnih analiza stoje na

raspolaganju akterima uključenim u proces usvajanja budžeta?

Da li je aspekt ravnopravnosti polova integrisan u zvanični dokument budžeta?

Faze u procesu budžeta

Moguća pitanja

Izvršenje i praćenje budžeta

Kakva se procedura primjenjuje?

Koja vrsta budžetskog sistema je u primjeni?

Koji akteri su uključeni?

Ko je odgovoran za koordinaciju?

Kakve su mogućnosti za lobiranje i pregovaranje o integrisanju aspekta ravnopravnosti polova?

Da li akteri uključeni u proces implementacije i praćenja budžeta raspolažu stručnošću iz oblasti ravnopravnosti polova?

Da li stručnjaci iz oblasti ravnopravnosti polova učestvuju u procesu izvršenja i praćenja budžeta?

Koja se tradicionalna sredstva i metode koriste u procesu izvršenja?

Koja se tradicionalna sredstva i metode koriste u procesu praćenja?

Da li je moguće integrisati aspekt ravnopravnosti polova u tradicionalne metode i sredstva?

U kojoj mjeri su podaci koji se trenutno koriste prikazani po polu?

Koje bi se dodatne metode i sredstva mogle primijeniti (npr. analiza učešća u polova u raspodjeli koristi, analiza zastupljenost polova u raspodjeli prihoda)?

Koji se relevantni podaci prema polu trenutno ne koriste, ali postoje i dostupni su ?

Da li je aspekt ravnopravnosti polova integrisan u zvanični dokument o ocjeni budžeta?

Revizija budžeta

Kakva je procedura?

Koja vrsta budžetskog sistema je u primjeni?

Koji su akteri uključeni?

Kakve su mogućnosti za lobiranje i pregovaranje o integrisanju dimenzije ravnopravnosti polova?

Koje se tradicionalne metode i sredstva koriste?

Da li je moguće integrisati aspekt ravnopravnosti polova u tradicionalne metode i sredstva?

U kojoj mjeri su podaci koji se trenutno koriste prikazani prema polu?

Koji se relevantni podaci prema polu trenutno ne koriste, ali postoje i dostupni su?

Da li je aspekt ravnopravnosti polova integrisan u zvanični dokument o reviziji budžeta?

Faze u procesu budžeta

Ocjena budžeta

Moguća pitanja

Kakva se procedura primjenjuje?

Koja vrsta budžetskog sistema je u primjeni?

Koji akteri su uključeni?

Kakve su mogućnosti za lobiranje i pregovaranje o integrisanju aspekta ravnopravnosti polova?

Da li akteri uključeni u proces ocjene budžeta raspolažu stručnošću iz oblasti ravnopravnosti polova?

Koja vrsta analize budžeta se tradicionalno primjenjuje? Koji kriteriji: Rezultati? Ishod? Efekat? Kvantitativna i kvalitativna dimenzija?

Koja se sredstva i metode tradicionalno koriste za analizu budžeta?

Da li je moguće integrisati aspekt ravnopravnosti polova u različite vrste, sredstva i metode za analizu budžeta?

U kojoj mjeri su podaci koji se trenutno koriste u tradicionalnoj analizi budžeta prikazani po polu?

Koje bi se dodatne vrste, metode i sredstva rodno relevantne analize budžeta mogle primjeniti (npr. analiza učešća polova u raspodjeli koristi, analiza učešća polova u raspodjeli prihoda)?

Koji se relevantni podaci po polu trenutno ne koriste, ali postoje i dostupni su?

Da li je aspekt ravnopravnosti polova integrisan u zvanični dokument o ocjeni budžeta?

Primjer smjernica za pokretanje inicijative za rodno budžetiranje

Zašto pokrenuti inicijativu za rodno budžetiranje?

U svim zemljama postoje značajne razlike i neravnopravnost između žena i muškaraca u smislu političkog i ekonomskog učešća, nadoknade, prihoda i ekonomskih sredstava, kao i u smislu neplaćenog rada i kućnih poslova koji se obavljaju u okviru porodice. Sve države članice Savjeta Evrope su potpisnice *Konvencije Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)*, što od država partnera zahtijeva preduzimanje svih neophodnih koraka kako bi se osigurala ravnopravnost polova.

Zemlje potpisnice preduzeće u svim oblastima, naročito u oblasti politike, društva, ekonomije i kulture, sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavstvo, kako bi se osigurao potpun razvoj i napredovanje žena, kako bi se ženama garantovalo puno korištenje i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, zasnovano na ravnopravnosti sa muškarcima.

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Član 3

Kao nastavak obaveza preuzetih u okviru Konvencije CEDAW, sve države članice UN-a usvojile su Akcionu platformu iz Pekinga iz 1995. godine. Svjetska zajednica se složila da vlade država moraju izvršiti preraspodjelu postojećih i mobilisati dodatne resurse za osnaženje žena.

Vlade treba da učine napore kako bi se sistematski sagledalo koliko koristi žene imaju u smislu rashoda javnog sektora; da izvrše prilagođavanje budžeta kako bi se omogućio ravnopravan pristup rashodima javnog sektora; da izvrše prilagođavanje budžeta kako bi se omogućio ravnopravan pristup rashodima javnog sektora, kako bi se unaprijedila produktivna sposobnost žena i zadovoljile društvene potrebe; i kako bi se ispoštovale obaveze na pitanju ravnopravnosti polova preuzete prilikom ostalih samita i konferencija Ujedinjenih nacija. Kako bi se izradile uspješne državne strategije za primjenu Akcione platforme, vlade treba da izvrše raspodjelu dovoljnih sredstava, uključujući sredstva za provođenje analiza efekata preduzetih aktivnosti na pitanju ravnopravnosti polova.

Pekinška akciona platforma, Stav 346

Rodno budžetiranje predstavlja sredstvo kojim se može osigurati da obaveze koje su vlade preuzele u smislu ravnopravnosti polova i napredovanja žena budu potpomognute neophodnim resursima. To znači da će se raspodjela javnih budžeta vršiti u skladu sa aspektom ravnopravnosti polova. To će doprinijeti pravednoj zastupljenosti, kao i ciljanj, korisnicima prilagođenoj i efikasnoj raspodjeli javnih resursa. Rodna analiza ima za cilj da ukaže i dokumentuje bilo kakve neželjene neravnopravnosti polova. To će omogućiti aktivnosti i mjere usmjerene ka ciljevima i namijenjene ukidanju razlika i realizovanju punog potencijala i žena i muškaraca, kako u ekonomskoj, tako i u ostalim društvenim sferama. Dalje, to će doprinijeti boljoj i realnijoj analizi u kvalitativnom smislu. Na ovaj način se podržavaju principi dobrog upravljanja, demokratskog učešća, odgovornosti i javnosti rada, kao i efektivnosti i efikasnosti.

Organizovanje inicijative za rodno budžetiranje

Osnovne odgovornosti u redovnom budžetskom procesu

Ministarstvo finansija/budžeta treba da predvodi organizovanje inicijative za rodno budžetiranje, bilo na vlastitu ili na inicijativu državnog mehanizma za ravnopravnost polova, parlamenta ili nekog drugog.

Ministarstvo finansija/budžeta priprema i finalizuje prijedlog budžeta vlade za prezentaciju parlamentu. Ovi organi vlasti treba da izdaju smjernice koje sadrže statističke podatke i tabele razvrstane prema polu kao osnovni parametar (svi podaci vezani za pojedince). Potrebno je obezbijediti prisustvo i/ili saradnju sa stručnjacima iz oblasti ravnopravnosti polova kako bi se izradile metode i sredstva za makroekonomske analize prema polu. U skladu sa principom

gender mainstreaming-a odgovorno ministarstvo bi trebalo vršiti i koordinaciju. Zaduženja će međutim, biti raspoređena na sva relevantna ministarstva.

U praksi, inicijative za rodno budžetiranje često biti pokreće državni mehanizam za ravnopravnost polova, koji može da vrši i koordinaciju, barem u određenom periodu. Inicijative za rodno budžetiranje mogu biti organizovane i nezavisno od strane nekog relevantnog ministarstva ili službe pri vladi.

Princip bliske saradnje sa ministarstvom/odjelom/službom zaduženim za koordinaciju i budžet vrijedi u svakom slučaju. Partnerstvo sa ministarstvom finansija/budžeta (i odjelom) koje je zaduženo za pripremu prijedloga budžeta vlade ključno je za održivost inicijative.

U daljem tekstu će, zbog jednostavnosti, biti korišten termin *odjeljenje za budžet*. Smjernice koje slijede odgovaraju potrebama inicijativa za rodno budžetiranje koje su u fazi početka. One ne pretpostavljaju (niti isključuju) aktivno učešće ministarstva za budžet/finansije.

Obezbijediti angažovanje rukovodstva

Na nivou svakog ministarstva, glavno zaduženje treba da nosi sam vrh rukovodstva/ministar, koji će obezbijediti da svi neophodni koraci budu preduzeti od strane rukovodioca odjeljenja za budžet i od strane rukovodilaca odjela za različite oblasti politike. Zaduženje čelnika odjela obuhvata i obezbjeđenje neophodnih ljudskih i finansijskih resursa.

Davanje zaduženja u okviru inicijative za rodno budžetiranje

Odjeljenje za budžet treba da organizuje proces rodno budžetiranja, uključujući planiranje procesa i upućivanje zahtjeva prema ostalim (ministarstvima i) odjelima u smislu njihovog doprinosa.

Relevantna ministarstva/odjeli provode ili angažuju nekog drugog za provođenje rodno analiza u okviru oblasti za koje su zaduženi.

Državni mehanizam za ravnopravnost polova treba da koristi vlastito iskustvo i kapacitete i da pruži pomoć u oblikovanju i implementaciji procesa rodno budžetiranja.

Ovakav princip je u skladu sa principom gender mainstreaming-a prema kojem relevantni akteri treba da primjenjuju aspekt ravnopravnosti polova u obavljanju svakodnevnih dužnosti.

Razmjena znanja: ujediniti stručnost iz oblasti budžeta, politike i pitanja roda

Svako ministarstvo treba da obezbijedi drugačiju stručnost za ovaj zajednički poduhvat kako bi se ostvarilo rodno budžetiranje. Odjeljenje za budžet i odjeli za izradu politike treba da sarađuju, uključujući i stručnjake iz oblasti ravnopravnosti polova. Stručnjaci u oblasti budžeta i politike uglavnom su dostupni u svakoj organizaciji. Stručnjaci u oblasti ravnopravnosti polova će se možda morati dovesti izvana ili razvijati.

Svako ministarstvo i služba vlade treba da angažuje, obučuje i koristi raspoložive stručnjake iz oblasti ravnopravnosti polova iz vlastitih redova.

Potrebno je da sva ministarstva imaju kontakt osobe za pitanje ravnopravnosti polova. One su obavezne da podstiču *gender mainstreaming* u svim politikama i budžetima (rodno budžetiranje). Kontakt osobe za ravnopravnost polova zahtijevaju dobru podršku rukovodstva, jasan mandat i obuku, ukoliko je potrebno, kako bi sva očekivanja bila ispunjena. Potrebno im je omogućiti dovoljno vremena kako bi svi njihovi zadaci bili ispunjeni.

Državni mehanizam za ravnopravnost polova predstavlja ključni izvor stručnosti po pitanju ravnopravnosti polova. U većini zemalja na raspolaganju su i spoljni stručnjaci koji se takođe mogu konsultovati. Potrebno je sačiniti spisak spoljnih stručnjaka i konsultanata za pitanje ravnopravnosti polova.

Angažman agencija vlade

U mnogim slučajevima, ministarstva neće biti odgovorna za osnovne mjere, već će one biti delegirane i spuštene na nivo relevantnih institucija vlade. Ove institucije treba angažovati ili zadužene da oblikuju i izvrše procjenu zasnovanu na ravnopravnosti polova, po potrebi. Budžetska davanja za relevantne agencije vlade po pravilu treba da obuhvataju i integrisanje rodne perspektive u aktivnostima datih agencija.

Planiranje inicijative za rodno budžetiranje

Uspostavljanje zajedničke radne grupe

Kao prvi korak, odjel zadužen za koordinaciju organizovaće radnu grupu koja će okupljati predstavnike odjela za izradu politike i stručnjake za pitanje ravnopravnosti polova. Radna grupa odgovara direktno odjelu za budžet/koordinaciju koji je zadužen za nadzor i odgovoran je za cjelokupnu koordinaciju. U čitav proces bi aktivno trebali biti uključeni i žene i muškarci.

Mandat radne grupe:

- izraditi pregled trenutnog stanja;
- ispitati relevantnost oblasti budžeta/politike u pogledu ravnopravnosti polova;
- predložiti plan aktivnosti.

Izraditi pregled trenutnog stanja

Svi odjeli trebali bi se uključiti u aktivnost provjere postojanja prethodnih ili tekućih inicijativa u oblasti ravnopravnosti polova, naročito onih u vezi sa alokacijom resursa.

- Stečena iskustva
- Praćenje rezultata/zaključaka
- Raspoloživost relevantnih spoljnih resursa sa istraživanje i razvoj

Ispitati relevantnost u pogledu ravnopravnosti polova

Potrebni su vam statistički podaci razvrstani po polu. Ukoliko isti nisu na raspolaganju, morate otpočeti sa preduzimanjem neophodnih koraka kako bi se prikupili relevantni podaci. Državni statistički zavod je jedan od očiglednih izvora podataka. Često je slučaj da podaci razvrstani prema polu postoje, mada nisu uvijek objavljeni ili podvrgnuti analizi. Ministarstvo bi uvijek trebalo zahtijevati i osigurati da traženi ili dobijeni podaci i istraživanja, vezani za pojedince, budu predstavljeni i analizirani prema polu.

- Ispitati relevantnost za pitanja ravnopravnosti polova u svim oblastima budžeta/politike.
- Ukratko objasniti, za svaku oblast budžeta, zašto je pitanje ravnopravnosti polova bitno.
- Uz kratko objašnjenje, odbaciti oblasti budžeta koje su jasno lišene relevantnosti po pitanju ravnopravnosti polova.

Kako bi se utvrdila relevantnost¹⁵ za pitanja ravnopravnosti polova, potrebno je postaviti prava pitanja:

- Da li se data oblast budžeta/politike odnosi na jednu ili više ciljnih grupa? Da li je pogođen svakodnevni život dijela(ova) populacije?
- Postoje li razlike između žena i muškaraca u datoj oblasti politike (u vezi sa pravima, resursima, učešćem, vrijednostima i normama vezanim za pol)?

Ukoliko je odgovor na bilo koje od ova dva pitanja pozitivan, onda je ravnopravnost polova relevantna za pitanje na kojem radite. Potrebno je da obezbijedite i proučite podatke prema polu i analizirate potencijalne efekte u odnosu na pitanje pola.

¹⁵ Vodič EU za analizu efekta na pitanje ravnopravnosti polova iz 1997. godine i instrument Mieke Verloo-a pod nazivom „Smart“.

Plan aktivnosti

Na osnovu prvobitne provjere relevantnosti za pitanje ravnopravnosti polova i pregleda stanja, radna grupa priprema prijedlog plana aktivnosti prema prioritetima i sa rokovima za rodnu analizu relevantnih oblasti budžeta.

Plan aktivnosti trebao bi razmatrati slijedeća pitanja:

- opseg predloženih analiza;
- obezbjeđenje institucionalne podrške, resursa i stručnosti za implementaciju.

Postavite realne rokove! Bilo bi idealno da postavljeni prioriteti odražavaju važnost i politički prioritet datih oblasti budžeta. Preporučuje se pristup korak-po-korak i taktičko razmatranje. Započnite analizom jedne ili dvije stavke budžeta u kojima je relevantnost u pogledu ravnopravnosti polova očigledna ili za koju postoji jasan politički interes. Kompleksnije oblasti mogu biti predmet rada kasnije, nakon što se stekne određeno iskustvo i obezbijede neophodni resursi ili postane lakše agitovati za tako nešto.

Plan aktivnosti treba dati na usvajanje na najviši nivo kako bi se osigurala obavezanost u smislu njegove realizacije.

Plan treba revidirati na godišnjem nivou, sa posebnim osvrtom na sljedeća pitanja:

- redovno praćenje procesa;
- praćenje rezultata;
- korištenje iskustava stečenih tokom procesa;
- iniciranje novih analiza prema navedenim prioritetima;
- revidiranje plana i korekcije plana po potrebi.

Procjena uticaja na polove

Budžeti i politike mogu imati različit uticaj na žene i muškarce. Mogu doprinijeti povećanju ili smanjenju neravnopravnosti polova, čak i kada ni jedno ni drugo nije bilo predviđeno. Žene i muškarci, djevojčice i dječaci imaju različite prioritete i drugačije organizuju svoje živote. Nemaju omogućen jednak pristup društvenim koristima i ekonomskim resursima. Procjena uticaja na polove predstavlja sredstvo koje obezbjeđuje da se različito ponašanje, aspiracije i potrebe kod žena i muškaraca jednako favorizuju u samom načinu organizacije i upravljanja društvom. To podrazumijeva i preraspodjelu moći i resursa.

Kada se vrši analiza relevantnosti oblasti budžeta za pitanja ravnopravnosti polova trebete postaviti pitanje da li data oblast budžeta može imati različite implikacije za žene i muškarce, djevojčice i dječake, a u vezi sa:

- izazovima na koje treba da odgovori data oblast budžeta;
- opštim ciljem date oblasti budžeta;
- uticajem date budžetske oblasti za izbor i agencije nivou pojedinaca i domaćinstava.

Kako biste započeli procjenu uticaja na polove:

- Definišite i jasno odredite oblast koja će biti predmet analize.
- Definišite ciljeve relevantne za ravnopravnost polova i indikatore za datu oblast.
- Izbor pristupa ili metodologije zavisi od nivoa predmetne oblasti budžeta, indikatora (kvantitativni ili kvalitativni) i raspoloživih podataka.
- Ko će izvršiti procjenu? Da li ćete angažovati spoljne eksperte ili izvršne službenike unutar administracije zavisi od kompleksnosti zadatka. To je pitanje kompetentnosti i raspoloživosti, bilo ljudskih bilo finansijskih resursa.

Metode za rodno budžetiranje i korisne reference opisani su u ovom izvještaju (pod „Sredstva i metode za rodno budžetiranje“, strana 17 i Prilog IV – Bibliografija, str. 42).

Praćenje rezultata procjene

Procjena može otkriti nepredviđenu i neželjenu neravnopravnost polova. Odgovornost leži na političkom i administrativnom vođstvu da donese neophodne odluke i inicira aktivnosti da se isprave neželjene nejednakosti. Prijedlozi izmjena i korektivnih mjera treba da imaju u vidu međunarodne instrumente (kao što je *Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena* i *Pekinška akciona platforma*), kao i državnu definiciju i ciljeve ravnopravnosti polova/napredovanja žena.

Vidljivost rodni pitanja u prijedlogu budžeta vlade: očekivani rezultati

Pitanje roda bi u sve većoj mjeri trebalo biti vidljivo integrisano u čitav prijedlog budžeta. To će doprinijeti podizanju svijesti u tom pogledu među parlamentarcima i ostalim korisnicima budžeta unutar i van ministarstava i agencija vlade.

Svi personalni statistički podaci, tabele i cifre trebaju biti razvrstani, analizirani i prikazani prema polu. Gdje je primjenjivo, treba navesti i druge osnove za diferencijaciju, kao što je etničko porijeklo.

Sve veći broj, obuhvat i kvalitet analiza prema polu treba postepeno transformisati finansijsku i budžetsku politiku u skladu sa ciljevima ravnopravnosti polova.

Primjeri inicijativa za rodno budžetiranje u državama članicama Savjeta Evrope

Austrija

Nezavisna grupa ekonomista i profesora društvenih nauka, predstavnika univerziteta i drugih istraživačkih institucija započela je sa realizacijom prve austrijske inicijative za rodno budžetiranje u proljeće 2001. godine. Ova radna grupa, poznata pod nazivom BEIG-EWUM, prikupljala je informacije o rodnom budžetiranju i razvoju ovog procesa na međunarodnom nivou i analizirala efekte austrijskog državnog budžeta na pitanje ravnopravnosti polova. Cilj ove inicijative bio je, prije svega, podizanje svijesti i pružanje informacija o rodnom budžetiranju, kako bi se motivisala i vlada i NVO-e da se detaljnije pozabave ovim pitanjem. Uspostavljanje odnosa sa NVO-a i koordinatorom za gender mainstreaming pri Ministarstvu finansija dovelo je do kreiranja mreže za rodno budžetiranje sa radnom grupom u ulozi glavnog kontakta.

Kao rezultat svega, organizovano je nekoliko konferencija na temu rodnog budžetiranja, a krajem 2002. godine, nakon godinu i po stalne saradnje, radna grupa BEIGEWUM objavila je knjigu¹⁶ o rezultatima svojih aktivnosti, koja je postala važna referenca za ovo pitanje u Austriji. Knjiga se bavi makroekonomskom strategijom i njenim uticajem na žene, kao i na prihode vlade (sa fokusom na poreze, socijalnu zaštitu i korisničke takse), kao i izabranim oblastima iz domena javnih rashoda (obrazovanje, istraživanje, politika tržišta radne snage, finansiranje ženskih udruženja).

Pored toga, kao odgovor na potrebu za pružanjem praktične pomoći u vezi sa pristupom i načinom primjene rodnog budžetiranja na lokalnom nivou, u junu 2004. godine objavljen je priručnik za primjenu rodnog budžetiranja na regionalnom i lokalnom nivou.

Ministarstvo finansija je 2002. godine preduzelo prve korake u pravcu procesa rodnog budžetiranja provođenjem analize¹⁷ podataka prema polu za porez na dohodak u Austriji. Sačinjena je i kontrolna lista koja je služila kao smjernica za rodno budžetiranje za potrebe administracije.

¹⁶ BEIGEWUM (2002): *Frauen macht Budgets. Staatsfinanzen aus Geschlechterperspektive*, Beč

¹⁷ BMF (2002): *Da li je austrijski poreski sistem zaista „rodno neutralan“? Rezultati poređenja za porez na dohodak i dobit između muškaraca i žena*. Beč. (<http://www.bmf.gv.at>)

U martu 2004. godine, federalna vlada Austrije konačno je donijela odluku da počne sa sprovođenjem rodnog budžetiranja. U skladu s tim, Ministarstvo zdravlja i pitanja žena je do kraja 2004. godine uspostavilo radnu grupu za rodno budžetiranje, kao dio aktivnosti primjene *gender mainstreaming*-a i otpočelo je sa oglednom analizom rashoda u oblasti politike za lijekove. Dalje, zakon o budžetu iz 2005. godine uvodi rodno budžetiranje kao sredstvo za gender mainstreaming. Kao prvi korak, od svakog ministarstva je traženo da izvrši analizu efekata na ravnopravnost polova za jednu kategoriju vlastitih raspodjela iz budžeta.

Federalna vlada Gornje Austrije otpočela je analizu za rodno budžetiranje na regionalnom nivou, uz pomoć spoljnih eksperata koji su usko sarađivali sa samom administracijom. Težište ove analize je na javnoj potrošnji u oblasti obrazovanja, zdravstva i sporta (koji čine oko 50% rashoda regije gornje Austrije). Direktne koristi, efekti u smislu zapošljavanja, kao i indirektni efekti u sektoru ekonomije brige, naročito kada je u pitanju neplaćeni rad, biće predmet istraživanja kako bi se sačinila odgovarajuća kombinacija politika za promovisanje ravnopravnosti polova.

Gradska uprava Beča iznijela je svoju namjeru da u 2005. godini započne sa oglednim projektom za rodno budžetiranje, što obuhvata i analizu budžeta u jednom od gradskih okruga. Nekoliko gradova i manjih zajednica otpočelo je sa – ili u najmanju ruku objavilo namjeru da započne sa – inicijativama za rodno budžetiranje.

Belgija

U Belgiji je, na nivou federalne vlade, proveden jednogodišnji ogledni projekat za rodno budžetiranje.¹⁸ Projekat je započeo u junu 2002. godine kao rezultat međunarodne konferencije održane u Briselu na temu „Jačanje ekonomskog i finansijskog upravljanja: ka rodnom budžetiranju“ u organizaciji UNIFEM-a, OECD-a, Nordijskog Savjeta Ministara i belgijske vlade.¹⁹ Inicijativu je predvodilo belgijsko federalno ministarstvo za zapošljavanje i jednake mogućnosti, a pod okriljem šireg projekta za gender mainstreaming koji je započeo 2000. godine. Inicijativa za *gender mainstreaming*, kao i ona vezana za rodno budžetiranje, počivale su na zajedničkim aktivnostima „letećih“ akademskih stručnjaka i osoblja federalnih ministarstava (uglavnom kontakt osobe za pitanja ravnopravnosti polova). Cilj inicijative bio je da se istraži izvodljivost primjene rodnog budžetiranja u okviru usluga federalne vlade Belgije. U tu svrhu su, od strane odgovornog osoblja pri Direkciji za jednake mogućnosti i dva tima od po tri akademska stručnjaka, organizovane tri međusobno povezane faze, to jest obuka, aktivno istraživanje i informisanje. Ogledni projekat je dao niz konkretnih rezultata:

- Zvaničnici zaduženi za budžetiranje i pitanja ravnopravnosti polova prošli su obuku u oblasti argumentacije, pristupa i sredstava za rodno budžetiranje. Obuka je namijerno organizovana tako da obuhvati različitu publiku, kako bi se na jednom mjestu okupili službenici koji raspolažu sa dvjema potpuno različitim osnovama znanja i iskustava, što će svakako imati uticaja na buduće sticanje znanja na individualnom i organizacionom nivou, a u vezi sa pitanjima ravnopravnosti polova;
- Aktivno istraživanje dovelo je do pravljenja popisa, u svim federalnim ministarstvima, prethodnih i tekućih inicijativa koje bi se mogle označiti kao „rodno budžetiranje“ i izlistavanja vrsta pojedinačnih podataka relevantnih za pol, kako kvantitativnih tako i kvalitativnih, koji su bili na raspolaganju i dostupni u ministarstvima. Iz ovog je postalo očigledno da nije postojala niti jedna oblast unutar administracije u kojoj je polni aspekt bio sistematski integrisan u proces budžetiranja. Istovremeno, vrste podataka potrebnih za otpočinjanje inicijativa nisu bile na raspolaganju odmah. Uprkos ovim ograničenjima, otkriveno je da postoje dvije tekuće inicijative koje su indirektno bile povezane sa rodnim budžetiranjem (uključujući i jednu u Ministarstvu finansija), a otpočete su i dvije nove inicijative predvođene stručnjacima

¹⁸ Za detaljnije informacije, molimo konsultujte Cecchini I./Cornet A./Holvoet N. (2003): *Project „gender budgeting“ Rapport de synthese/Gendergevoelig budgetteren. Syntheserapport van het project „gender budhgeting“ in het kader van het globaal project „gender mainstreaming“ opgericht door het federalebeleidsniveau*. Bruxelles/Institut pour l'egalite des femmes et des homes/Instituut voor de Gelijkheid van Mannen en Vrouwen, str. 71.

¹⁹ Dokumenti i prezentacije za konferenciju pripremio je UNIFEM (2002): Inicijative za izradu budžeta koji uzima u obzir polnu strukturu: strategije, koncepti i iskustva. New York: UNIFEM:

(uključujući i jednu u Ministarstvu spoljnih poslova). Ovi primjeri su pokazali kako bi mogla izgledati inicijativa za rodno budžetiranje u nekom ministarstvu, istovremeno naglašavajući moguće rezultate ovakve inicijative u smislu efektivnosti i ravnopravnosti polova;

- Razmjena i širenje informacija, koji su smatrani bitnom dimenzijom oglednog projekta, između ostalog su obuhvatali: sastavljanje materijala za obuku, izvještavanje o toku i nalazima aktivnog istraživanja, organizovanje informativnog sastanka sa službenicima koji rade na budžetiranju i pitanjima ravnopravnosti polova u svim odjelima i izrada konciznog letka sa relevantnim informacijama.²⁰

Osim projekta na nivou federalne vlade, sve je više činjenica koje ukazuju na povećano interesovanje za pitanje rodnog budžetiranja i na regionalnom nivou (kako u Flandriji, tako i u Valoniji), na parlamentarnom nivou (izrađen je nacrt zakona) i u okviru civilnog društva (ženski pokret organizuje različite obuke na ovu temu).

Francuska

Francuski parlamentarci su 2000. godine, prilikom izrade nacrtu državnog budžeta, pozvali vladu da prezentuje dokaze, na godišnjem nivou, vezano za napore koji se čine u finansijskom domenu da se promovišu prava žena i ravnopravnost polova. To je bio podstrek za izradu „*jaune budgetaire*“, takozvanog žutog priloga budžetu koji se bavi pravima i ravnopravnošću žena.

Ovaj zakonski utemeljen dokument, koji parlamentu obezbjeđuje informacije i načine za praćenje situacije na ovom polju, takođe omogućava vladi da predstavi rezultate svoje politike kroz budžetska davanja, da izmjeri učinjeni napredak i da identifikuje nedostatke. Svako od odjeljenja pri nekom ministarstvu treba da identifikuje i evidentira mjere koje je uvelo da stimuliše ili poveća nivo svijesti o ravnopravnosti polova. Od svakod odjela se takođe traži da objasni svoj pristup pitanju ravnopravnosti polova i da prezentuje indikatore za koje smatra da su najvažniji u oblasti za koju je dato odjeljenje zaduženo.

Povelja o ravnopravnosti među ženama i muškarcima iz 2004. godine, u okviru koje su ministarstva i, naročito, lokalne i regionalne vlasti preduzele aktivnosti kako bi se postigao vidan napredak u ovoj oblasti tokom naredne tri godine, kao i uvođenje ciljno orijentisanog budžetiranja u izradi državnog budžeta, učiniće jasnijim način na koji se međusobno uklapaju programi različitih ministarstava namijenjeni unapređenju ovakve politike. Ove dvije komplementarne aktivnosti omogućiće da se u budućnosti konsoliduju preduzeti koraci kako bi politika ravnopravnosti polova u okviru državnog budžeta dostigla viši nivo.

Na primjer, ministarstvo za ravnopravnost polova i ravnopravnost na radnom mjestu podniće parlamentu godišnji program za ravnopravnost polova sa postavljenim ciljevima i indikatorima i vlastitim nacrtom budžeta. Čak što više, „*jaune budgetaire*“ takođe će uključivati i pregled mjera datih u okviru Povelje i omogućiće postepeno postavljanje ciljeva i indikatora koji bi bili zajednički za različite odjele u vladi kako bi se unaprijedio pristup gender mainstreaming-a u praksu u okviru svih javnih politika za koje su odgovorni ovi odjeli.

²⁰ Cecchini I./Cornet A./Holvoet N. (2003): *Analyse budgetaire en terme de genre et d'egalite hommes/femes: reduire les negalites et ameliorer ses performances: un defi pour les services publics/ Gendergevoelig budgetteren: Ongelijkheid verminderen en efficientie verhogen: een uitdaging voor openbare instellingen*. Bruxelles/Brussel/Institut pour l'egalite des femmes et des hommes/Institut voor de Gelijkheid van Mannen en Vrouwen/8.

Njemačka²¹

Međuresorna radna grupa, federalne vlade u Njemačkoj, za pitanje *gender mainstreaminga* (IMA-GM) osnovala je 2003. godine podgrupu za rodno budžetiranje (UAG-GB). Ova grupa, sačinjena od stručnjaka u oblasti pitanja ravnopravnosti polova i budžetiranja, inicirala je studiju ekonomske opravdanosti za rodno budžetiranje koja se provodila u periodu 2005 – 2006. godina. Nekoliko federalnih ministarstava u Njemačkoj već je preduzelo bitne korake u pravcu rodnog budžetiranja kao dio postojećih aktivnosti *gender mainstreaminga*. Na primjer, ministarstvo za mlade provelo je sistematsku kontrolu bitnih stavki budžeta prema polu: podaci o učešću dječaka i djevojčica u svim aktivnostima prikazani su u godišnjim izvještajima koje su institucije, korisnici javnih sredstava u ovoj oblasti, dužne da dostave ministarstvu, a vrši se i analiza svih aspekata u vezi sa polom. Njemački institut za mlade (DJI) provodi godišnju kvalitativnu naučnu anketu koja istražuje koristi koje imaju dječaci i djevojčice od mjera koje se finansiraju od strane federalnog ministarstva, kao i napredovanje politika ravnopravnosti polova u okviru institucija koje su korisnici javnih sredstava. Druga federalna ministarstva, kao što je ministarstvo obrazovanja, međunarodne saradnje ili inostranih poslova ili federalne institucije, kao što je federalni zavod za političko obrazovanje, uspostavile su slične i zanimljive instrumente za kontrolu i reprogram rashoda.

Nekoliko regija u Njemačkoj u procesu su primjene rodnog budžetiranja. Za Okrug Berlina (sa oko 3.4 miliona stanovnika) sačinjen je budžet prema polu za 2006. godinu koji je odobren od strane državnog parlamenta 8. decembra 2005. godine. Čitav proces zasnivao se na parlamentarnoj inicijativi i odluci gradonačelnika i senata iz 2003. godine. U budžetu Berlina za 2006. godinu, dio budžeta svakog ministarstva analiziran je sa stanovišta pola, počevši od glavnih grupa (Hauptgruppen), to jest grupe 6 (raspodjele finansijskih beneficija) i grupe 8 (investicije). Prvi korak obuhvata stavke koje bi mogle biti vezane za muškarce i žene ili djevojčice i dječake kao direktne ili indirektno korisnike. Stoga je provedena i u budžet uvrštena analiza korisnika prema polu. Senat Berlina uspostavio je Berlinsku komisiju za *gender mainstreaming* i radnu grupu za rodno budžetiranje koja obuhvata i NVO „Berlinska inicijativa za pravedno rodno budžetiranje“ (Berlin Initiative for Gender-Just Budgeting).

Na lokalnom nivou, mnogo je gradova koji su uveli strategije rodnog budžetiranja u svoje budžete. Jedan od primjera je i lokalni politički nivo u Berlinu gdje su rodni budžeti sastavljeni za svih 12 okruga i odobreni od strane 12 skupština okruga. U okrugu Lihtenberg (sa 260 000 stanovnika), na primjer, provedena je analiza korisnika prema polu za 19 stavki (16 miliona evra) budžeta ovog okruga koji je orijentisan ka rezultatima, a analiza je postala sastavni dio budžeta. Ukupan budžet Lihtenberga iznosi 514.8 miliona evra, od čega 377.4 miliona evra predstavlja društvena sredstva, a 85.6 miliona evra je namijenjeno za osoblje. Informacije prikupljene tokom analize beneficija od rodnih budžeta (proizvodi ili stavke budžeta) koriste se za produbljivanje procesa *gender mainstreaminga*, javnost rada kada je riječ o javnim rashodima i identifikovanje specifičnih ciljnih grupa u okviru stavki vezanih za pitanje pola.

Irska

U skorije vrijeme, u okviru reforme zakonodavstva u Irskoj zakon protiv diskriminacije proširen je na pružanje dobara i usluga, kao i zaštite u okviru oblasti zapošljavanja. Pored toga,

²¹ Internet stranice:

Federalni proces:

www.gender-mainstreaming.net/REDAKTIONBMFSFJ/RedaktionGM/Pdf-Anlagen/implementation-of-gender-mainstreaming-pdf

Federalna studija izvodljivosti:

www.bmfsfj.de/kategorien/Aktuelles/ausschreibungen,did = 23218.html

www.gender-mainstreaming.net/gm/Aktuelles/newsletter,did = 28142.html

Berlinski izvještaj:

www.berlin.de/SenWiArbFrau/frauen/gender_gs/index.html

www.berlin.de/SenWiArbFrau/frauen/doku/gender/d153136_31_08_2004_schlussbericht2.pdf

Berlinska inicijativa: www.gender-budgets.de

ojačana je infrastruktura za ravnopravnost i sada obuhvata tijelo za ravnopravnost i Odjeljenje za ravnopravnost polova pri NDP-u.

Politika za ravnopravnost polova tradicionalno je provođena kroz primjenu pozitivnih mjera. Trenutno, u okviru Nacionalnog plana za razvoj (NDP) za period 2000-2006. godina, usvojen je *gender mainstreaming* kako bi se unaprijedila jednakost kada su u pitanju mogućnosti žena i muškaraca.

Kao dio svoje uloge u pružanju podrške i savjeta kreatorima politike i provodiocima programa, a u vezi sa *gender mainstreaming*-om, Odjeljenje za ravnopravnost polova pri NDP-u naručilo je ogledni projekat za istraživanje mogućnosti korištenja pristupa u budžetskom procesu koji podrazumijeva ravnopravnost polova.

Primarni fokus ovog istraživanja bio je u okviru okružnog preduzetničkog odbora CEB – County Enterprise Board) čiji je zadatak bilo promovisanje mikro-preduzeća kroz davanje gotovinskih grantova i programa za podršku razvoja preduzetništva i kapaciteta.

Razvoj dva analitička sredstva prema polu je od velikog značaja, kao pomoć u istraživanju i kao rezultat istraživanja:

- *Okvir za promociju rodnog budžetiranja* daje matricu za revidiranje svih aspekata jedne organizacije prema polu, uključujući i budžetski proces. Rezultati revizije, potom, služe kao reperi za rodnu osjetljivost date organizacije, istovremeno pružajući osnovu za strategiju prema kojoj data organizacija može unaprijediti svoj kapacitet za rodna pitanja.
- *Mapa finansiranja* promoviše nov način posmatranja budžeta koji uključuje širu lepezu kadrova, kao i nove perspektive koje su podstrek proaktivnoj vezi između finansijske administracije i realizacije programa. Pored toga što ukazuje na raskorak između kreiranja politike i raspodjele sredstava, Mapa finansiranja omogućava i identifikovanje faktora fleksibilnosti u budžetskom procesu. Iz Mape finansiranja logično slijedi primjena ostalih sredstava za rodno budžetiranje, kao što je analiza korisnika prema polu, i analiza učešća u raspodjeli prema polu.

Ključna dimenzija ovog istraživanja bilo je ispitivanje ograničenja koja postoje u vezi davanja sredstava od strane državne vlade za CEB. U ovom kontekstu, ogledni projekat u oblasti rodnog budžetiranja omogućio je istraživanje uticaja ekonomske teorije na ekonomsku politiku i implikacija u oblasti socijalne politike i, naročito, u sferi primjene *gender mainstreaming*a.

Norveška

Norveška ima dugu tradiciju kada je u pitanju *gender mainstreaming* kao jedan u nizu pristupa koji promovišu ravnopravnost polova. Odgovornost svih javnih vlasti za promovisanje ravnopravnosti polova unutar vlastitih djelokruga počiva na Zakonu o ravnopravnosti polova iz 1979. godine. Ova odredba je dodatno ojačana nakon revidiranja ovog Zakona 2002. godine, kada je obaveza promovisanja ravnopravnosti polova na aktivan, planiran i sistematičan način proširena i na organizacije iz privatnog sektora. Pored ovoga, uveden je i još jedan uslov, a to je da se u okviru godišnjih finansijskih izvještaja (odnosno, prijedloga budžeta kada su u pitanju ministarstva) podnosi i izvještaj o ravnopravnosti polova. Ova obaveza ograničena je i obuhvata oblast kadrovske politike.

Od 2002. godine, Ministarstvo za djecu i porodicu vrši koordinaciju jedne inicijative koja je usmjerena na *gender mainstreaming* u okviru državnog budžeta Norveške. Tri uzastopna prijedloga budžeta od vlade (za 2003, 2004, i 2005. godinu) obuhvatali su i aneks sa analizom prema polu za čitav niz budžetskih oblasti. Uprkos nepostojanju zvanične obaveze (ministarstva su bila *pozvana* da daju doprinos), skoro sva ministarstva su dala svoj doprinos. Komitet državnih sekretara za ravnopravnost polova dobio je zaduženje od strane vlade da kreira proces rodnog budžetiranja. Kao rezultat ovog procesa, došlo se do nekoliko sistematičnih naliza raspodjele sredstava iz različitih programa prema polu, u oblasti politike mladih, proizvodnje hrane i uzgoja sobova. Pored navednog, povećana vidljivost i veće posvećivanje pažnje aspektu ravnopravnosti polova zapaženo je i u niz drugih oblasti politike i budžeta. Oni skloni kritici istakli su da je čitav uticaj bio ograničen na relativno male alokacije iz budžeta, zanemarujući makro nivo. Naknadna

analiza nalaza takođe je bila ograničena. Vlada je 2005. godine donijela odluku da izvrši reformu ovog procesa s ciljem poboljšanja njegovog kvaliteta i efekata.

Kod prijedloga državnog budžeta za 2006. godinu, sva ministarstva dobila su zahtjev da podnesu izvještaj o procjeni uticaja na polove unutar vlastitih prijedloga za budžet. Na ministarstvima je bilo da odluče kolikog će obima biti procjena i koliko detaljan će biti izvještaj. Do kraja 2005. godine trebalo je donijeti smjernice kako bi se čitav proces omogućio i kako bi se dodatno unaprijedila integracija aspekta pola u prijedlog budžeta vlade za 2007. godinu. Smjernice je pripremila međuresorna radna grupa, pod okriljem Komiteta državnih sekretara za ravnopravnost polova, a uz podršku spoljnog eksperta. Izvršena je transformacija Aneksa o ravnopravnosti polova kako bi se dao bolji osvrt na makroekonomski nivo. Državni zavod za statistiku dobio je zadatak od Ministarstva za djecu i porodicu da izradi izvještaj o dohotku, zaposlenosti i korištenju vremena i to po polovima. Međuministarska referentna grupa, koja je između ostalih uključivala i Ministarstvo finansija i Ministarstvo rada i socijalnih pitanja, nadzirala je izradu ovog izvještaja, koji je u oktobru 2005. godine prezentovan zajedno sa prijedlogom budžeta za 2006. godinu. Namjera je bila da se novi Aneks o ravnopravnosti polova učini zanimljivijim i korisnijim za parlament i za ministarstva, za ostale javne organe i javnost. Sadržaj, kao i pristup rodnoj analizi sa makro nivoa predmet su godišnje revizije. Zatražena je i ocjena izvana pomoću koje se vrši praćenje reorganizovanog budžetskog procesa prema polu kroz trogodišnji period.

Obuka i izgradnja svijesti predstavljali su ključne elemente procesa rodno budžetiranja od samog početka. 2003. godine organizovan je seminar otvoren za učešće svim nordijskim zemljama koji je za cilj imao animiranje poslanika u parlamentima, NVO-a, medija i subjekata koji se bave istraživanjem. U januaru 2004. godine, Komitet državnih sekretara za ravnopravnost polova organizovao je seminar kojem su prisustvovali većina ministara, kao i neki od guvernera okruga i određene agencije vlade. Na ovom seminaru imali smo mogućnost da prezentujemo konkretne primjere različite raspodjele javnih resursa koji predstavljaju rezultate analize budžetskih stavki prema polu, kako na lokalnom/regionalnom nivou, tako i na državnom. Radni seminari, manjeg obima, ciljno su organizovani za službenike koji rade na budžetu, za kontakt osobe za pitanja ravnopravnosti polova i službenike koji se bave kreiranjem politike u ministarstvima. Osnovni element norveškog oglednog projekta jeste uska saradnja unutar Ministarstva za djecu i porodicu, odnosno, između Odjela za koordinaciju i planiranje i Odjela za porodična pitanja, dječiju zaštitu i ravnopravnost polova. Kvalitetni statistički podaci razvrstani prema polu su preduslov za rodno budžetiranje. Ministarstvo za djecu i porodicu finansira kontakt osobu za pitanje polova pri Državnom zavodu za statistiku s ciljem koordinacije i unapređenja prezentacije i analize statističkih podataka vezanih za pitanja ravnopravnosti polova. Ta kontakt osoba bila je od ključne važnosti i za izradu Aneksa za ravnopravnost polova za prijedlog budžeta za 2006. godinu.

Rodni budžeti predstavljaju ključnu tačku Nordijskog akcionog plana za saradnju za pitanje ravnopravnosti polova za period 2001-2005. godina. Ministar finansija i ministar za ravnopravnost polova donijeli su zajedničku odluku da se pokrene projekat za nordijsku saradnju, s ciljem integrisanja aspekta ravnopravnosti polova u budžetski proces, kako na nivou nordijskih zemalja, tako i na državnom nivou. Projekat obuhvata aktivnosti na nivou nordijskih zemalja i na državnom nivou Norveške i započet je početkom 2004. godine. Kao doprinos ovom Nordijskom projektu, Ministarstvo za djecu i porodicu finansiralo je mali istraživačko-razvojni projekat za rodna pitanja i raspodjelu javnih resursa u zdravstvenom sektoru, sa sjedištem u Švedskoj i sa uporednom studijom u Norveškoj. Rezultati ovih studija su veoma zanimljivi. Studija iz Švedske dokumentovala je dokaze koji pokazuju kako se za pacijentkinje koji pate od kožnih bolesti, kao što je psorijaza, izdvaja manje sredstava za terapiju, nego za muške pacijente koji pate od istih oboljenja (bolesti koje su slične i jednako zahvataju i žene i muškarce). Ova studija izračunava iznos javnih sredstava koji bi bio utrošen ukoliko bi se svi pacijenti tretirali na isti način kao muški pacijenti (norma za muškarca), ukoliko bi svi bili tretirani prema „normi za žene“ ili prema normi neutralnoj u pogledu pola – isključivo na osnovu dijagnoze. Rezultati ukazuju na to da bi bilo dobro da se uvede stroža kontrola ogromnih alokacija koje iz državnog budžeta idu u sektor javnog zdravstva.

Poljska

Ženske NVO-e u Poljskoj aktivno rade na provođenju budžeta koji uzimaju u obzir polnu strukturu. Stvorena je međunarodna mreža organizacija koje se bave rodnim budžetima i izvršena su preliminarna istraživanja. Slijedeći korak koji je načinjen bila je „Inicijativa za rodno budžetiranje iz Gdanjska“, koja je nastala kao ogledni projekat na lokalnom nivou. Metodologija ove inicijative prilagođena je i odobrena na osnovu komparativne studije primjera najbolje prakse i analiza rodnih budžeta iz drugih zemalja. Veoma bitan aspekt predstavljala je saradnja sa analitičarima iz oblasti rodnog budžetiranja iz drugih zemalja (na primjer, konsultanti GBI-a iz Berlina), kao i uspostavljanje kontakata za skupštinom grada Gdanjska. U početku su statistički podaci prikupljeni od raznih javnih i nejavnih institucija u četiri primarne oblasti: nasilje u porodici, nezaposlenost i tržište radne snage, zdravstvo, obrazovanje. Na osnovu preliminarnih istraživanja uočena je potreba za detaljnijom analizom javnih rashoda na lokalnom nivou u oblasti tržišta radne snage, sa posebnim naglaskom na nezaposlenost.

Naredna faza obuhvatala je izradu i distribuciju upitnika i prikupljanje podataka na osnovu njih. U međuvremenu je obavljeno nekoliko posjeta institucijama koje imaju ključnu ulogu u strateškom planiranju i donošenju odluka u Gdanjsku. NEWW je dobio informacije i od lokalnih NVO-a o inicijativama na kojima su ove organizacije radile na području Gdanjska, a koje su bile vezane za tržište radne snage. Nakon donošenja zaključaka, koji su između ostalog bili zasnovani i na poređenjima sa primjerima iz inostranstva i već primijenjenim rješenjima, informacije su objavljene u vidu izvještaja (prvo izdanje na poljskom jeziku na temu rodnih budžeta) i široko distribuirane (održano je nekoliko konferencija, radnih seminara i predavanja na temu rodnog budžetiranja u Varšavi i jedna u Krakovu). U izvještaju je korišteno nekoliko različitih izvora i referenci, a s obzirom na njihov neujednačen kvalitet, ni sama analiza nije jednako detaljna u svim poljima. Fokus je bio na identifikovanju rodno osjetljivih aktivnosti. Polni aspekt je primijenjen u makroekonomskoj i regionalnoj analizi. Ovaj izvještaj je postao podstrek za dalju diskusiju o vitalnim problemima u Gdanjsku i mogućim rješenjima. Postoji i prijedlog da se ovakva analiza može iskoristiti i kao sredstvo za borbu protiv diskriminacije. Ona jasno navodi da je rodno budžetiranje odličan instrument za grad, lokalne vlasti i lokalnu zajednicu. Zahvaljujući analizi rodnog budžetiranja koju je izradila organizacija NEWW, strategije i projekti postali su transparentniji. To pomaže integrisanju i reklamiranju napora koji se čine, a sve u korist lokalne zajednice. U vrlo bliskoj budućnosti, „NEWW-Polka“ organizovaće obuke za lokalne konsultante u oblasti rodnog budžetiranja, a kao rezultat toga mogli bismo imati 18 ljudi iz raznih gradova u Poljskoj koji će raditi na širenju informacija i djelovati kao lokalni savjetnici za ovu temu ubuduće. (Dodatne informacije su na raspolaganju na internet stranici: <http://www.neww.org/>.)

Španija

Inicijativa za rodno budžetiranje u vladi Baskije

Aktivnost pod nazivom „Rodni budžet“²² predstavlja inicijativu Ženskog insitituta Emakunde iz Baskije (vlada Baskije, regija Baskija, Španija) za *gender mainstreaming* u okviru budžeta svih javnih uprava, koja predstavlja dio Trećeg plana pozitivne akcije za žene Baskije: „Rodni aspekt (III Plan of Affimative Action for Basque Women: „Gender Perspective in Public Policy“), prvo poglavlje: „Izgradnja kapaciteta za definisanje normi i pravila za razvijanje rodno osjetljivih politika u okviru političkih insititucija Baskije“. Od 1999. godine do danas, Maunder je otpočeo nekoliko projekata u ovoj oblasti:

- Elaborat za detaljnu „Smart“ digitalnu biblioteku („javni rodni budžeti“) sa otvorenim pristupom putem interneta (<http://www.emakunde.es/>)
- Seminar međudjelenskog komiteta vlade Baskije
- Propratni seminar u organizaciji Emakunde (dr Diane Elson).

²² Svi materijali su dostupni na internet stranici: <http://www.emakunde.es/>.

2001. godine donesena je odluka da se krene sa praktičnom primjenom, odnosno realizacijom oglednog projekta u okviru uprave Baskije. Formirana je radna grupa i promovisana od strane Emakunde, a obuhvatala je nekoliko odjeljenja i imala podršku od strane Rone Fitzgerald. Oformljen je i tehnički tim kao podrška cijeloj aktivnosti i njenim učesnicima.

Ogledna inicijativa provedena je 2002. godine uz učešće šest odjela pri vladi Baskije. Kraj inicijative obilježen je završnom konferencijom uz učešće domaćih i inostranih stručnjaka.

Radna grupa vlade Baskije

Odjeli

Ministarstvo unutrašnjih poslova
Industrija, trgovina i turizam
Prevoz, javni objekti i infrastruktura
Zdravstveni sistem
Kultura
Zemljište i zaštita okoline
Izveštaji po sektorima prezentovani od strane odjela koji su uzeli učešće u „Inicijativi za budžet prema polu“.

Seminar, decembar 2002. godine.

Priručnik Rodno budžetiranje u autonomnoj zajednici regije Baskija.

Odabrani programi

Obuka građana za hitne slučajeve
Tehnološki centri
Prevoz
Finansiranje i grupe za samopomoć
Sport
Edukacija o zaštiti okoline

Švedska

Slično Norveškoj i Švedska ima dugu tradiciju u *gender mainstreamingu*. Vlada je 1994. godine usvojila *gender mainstreaming* kao svoju glavnu strategiju za ostvarenje ciljeva politike za ravnopravnost polova. Od tada su preduzimate različite mjere u rimjeni ove strategije. Međutim, 2001. godine je radna grupa postavljena od strane vlade predstavila niz prijedloga kako bi se intenzivirale aktivnosti vezane za *gender mainstreaming*, pri čemu su odjeli vlade identifikovani kao ključni akteri. Kao rezultat toga, krajem 2002. godine vlada je imenovala upravni odbor na visokom nivou koji će se baviti pitanjima vezanim za primjenu *gender mainstreaminga* u odjelima vlade, kao što su upravljački mehanizmi, obuka, metode i kontakt osobe za pitanja ravnopravnosti polova pri ministarstvima. Uporedo sa ovim aktivnostima i u saradnji sa upravnim odborom, započet je i projekat za rodno budžetiranje pod nazivom „Jednako učešće“ koji je obilježio početak aktivnosti za rodno budžetiranje pri odjelima vlade. Projekat se fokusirao na izradu metoda, identifikovanje potreba za obukom i prikupljanje informacija o potrebama u smislu uspješnog *gender mainstreaming-a* u okviru aktivnosti veanih za budžet. Projekat je realizovan u saradnji sa Odjeljenjem za ravnopravnost polova i Odjeljenjem za budžet pri Ministarstvu finansija. Važan dio čitavog projekta bio je i ogledni projekat u okviru kojeg su brojna operativna odjeljenja provela rodne analize unutar tri oblasti politike (regionalni razvoj, socijalne službe i prevoz).

Putem ovog projekta postavljeni su temelji za početak procesa rodnog budžetiranja šireg obima, sa ciljem da rodna pitanja postanu vidljivo prisutna tokom čitavog budžetskog procesa na nivou države.

Međutim, sada je zadatak *gender mainstreaminga* u budžetskom procesu od faze projekta prerastao u sastavni dio redovnih aktivnosti vlade što je omogućeno kroz dvije različite odluke. U okviru akcionog plana za ravnopravnost polova koji je predstavljen parlamentu u junu 2003. godine, vlada je preuzela odgovornost za provođenje rodne analize u svim oblastima politike kako bi se definisali ciljevi i izlazni indikatori za ravnopravnost polova – odnosno, prva faza procesa rodnog budžetiranja. Aktivnosti su započete u jesen 2004. godine, a rezultati treba da se prezentuju parlamentu 2006. godine. Ovo znači postavljanje temelja za transparentnost obima i uslova pod kojima se sredstva u okviru različitih oblasti politike u državnom budžetu raspodjeljuju različitim grupama žena i muškaraca, djevojčica i dječaka. To će omogućiti da se izvrši ocjena rezultata kao osnova za preraspodjelu i mjere za promovisanje ravnopravnosti polova. Takođe, kao rezultat aktivnosti upravnog odbora i projekta „Jednako učešće“, vlada je u aprilu 2004. godine usvojila plan za implementaciju *gender mainstreaminga* polova unutar odjela

vlade u periodu 2004-2009. godina, sa posebnim naglaskom na budžetski proces. Izvršenje plana pratiće se na godišnjem nivou, a svake druge godine vrši će se kvalitativna ocjena.

Kako bi se ispunile obaveze preuzete u okviru plana vlade za gender mainstreaming i provele aktivnosti rodne analize i formulisanja ciljeva ravnopravnosti polova, imenovani su strateški raspoređeni koordinatori za ravnopravnost polova, a u okviru svih ministarstava uspostavljene su organizacije za koordinaciju aktivnosti vezanih za ravnopravnost polova. Tokom perioda 2004-2005. godina, njihov glavni zadatak bila je koordinacija procesa rodne analize i formulisanja ciljeva ravnopravnosti polova u okviru oblasti politike relevantnih za ministarstva kojim pripadaju. Kao podrška ovim aktivnostima, koordinatori za ravnopravnost polova i osoblje Odjeljenja za ravnopravnost polova uzeli su učešće u dvanaestomjesečnom programu stručnog usavršavanja sa fokusom na razvoj konsultantskih sposobnosti učesnika u vezi sa čitavim procesom. Administrativnim službenicima koji rade na poslovima analize u okviru ministarstava takođe je omogućena posebna obuka i kontinuirano stručno usmjeravanje. Obuka se prvenstveno zasniva na metodi analize poznatoj pod nazivom GERAC baza, koja je kreirana konkretno za ovaj proces.

Takođe, tokom prethodnih godina, vlada je dodatno izradila i jedan prilog državnom budžetu koji se tiče raspodjele ekonomskih sredstava između žena i muškaraca. Iste je po prvi put predstavljen 1988. godine kao prilog dijelu državnog budžeta koji se odnosi na ravnopravnost polova. Međutim, nije mu bilo posvećivano mnogo pažnje sve do 2003. godine kada je pretvoren u prilog finansijskog predviđanja za državni budžet za 2004. godinu i kada je dodatno razrađen kako bi omogućio i analizu efekata sistema socijalne zaštite na različite grupe žena i muškaraca, a ne služio samo kao sažeti pregled ekonomske situacije.

Osim na državnom nivou, postoje primjeri aktivnosti rodnog budžetiranja i na regionalnom i lokalnom nivou, na primjer, u vijeću okruga Štokholm i u gradu Gutenbergu.

Švajcarska

Projekat rodnog budžetiranja u gradu Bazelu²³

Tokom recesije ranih 1990-ih godina, delegati švajcarske konferencije za ravnopravnost polova i švajcarski sindikat javnih službenika angažovali su privatni institut sa zadatkom da kreira sredstvo koje bi služilo kao vrlo jednostavan indikator koji bi pokazao da li smanjenja državnih rashoda nejednako utiču na polove.

Ključni elementi ovog analitičkog sredstva su: ispitati promjene tokom dužeg vremenskog perioda; uporediti periode rasta u datim ekonomskim periodima; ispitati da li neka stavka, koja je naročito važna za žene ili muškarce, značajno odstupa od prosječnog rashoda. Još jedna karakteristika ove metode analize jeste ta da poređenje nije uključivalo sume novca, već odstupanja od prosječnog rasta.

Ovim sredstvom ispitani su efekti u smislu javnog zapošljavanja, beneficije po osnovu troškova i propratni troškovi za neplaćeni rad, naročito kod žena.

Rezultati su prikazani u publikaciji iz 1996. godine: *An den frauen sparen?* (štedjeti na ženama). Nakon toga je, zahvaljujući značajnim aktivnostima na odnosima s javnošću od strane Savjeta žena i političara, skupština Bazela odobrila elaborat za izradu diferenciranog statističkog materijala za grad Bazel. Kroz ovaj mandat takođe je omogućeno da se Kancelarija za jednaka prava i Zavod za statistiku angažuju radi konsultacija. Rezultat svega je vrlo detaljna analiza učešća. Prema ovoj analizi, preko 90% potrošnje moglo bi se pripisati jednom polu. Studija je objavljena pod naslovom *Der kleine Unterschied in den Staatsfinanzen* („male razlike u državnim finansijama“).

U julu 2005. godine, vlada je donijela odluku da se ažuriranje ove analize zastupljenosti vrši na godišnjoj osnovi. Statistički podaci će se ažurirati svake četiri godine.

²³ Dodatne informacije dostupne su na internet stranici: <http://www.frauenrat-bs.ch/gender-budget/>.

Rezultati i promjene nastali tokom datog vremenskog perioda treba redovno da se objavljuju sa budžetom. Pored toga, potrebno je provesti detaljnu analizu domena obrazovanja uz korištenje indikatora i referentnih brojeva i uz pomoć spoljnih eksperata.

Turska

Iskustvo u oblasti rodnog budžetiranja u Turskoj

Rodno budžetiranje je nova tema za Tursku, sa vrlo ograničenom primjenom. Javne institucije i NVO-e ne poznaju dobro ovaj koncept i pristup i sve do skora objektivni uslovi nisu pogodovali ovakvoj praksi. Zahvaljujući nekim pozitivnim dešavanjima u oblasti razvoja sposobnosti u okviru državnog mehanizma za ravnopravnost polova i restrukturisanju budžetskog procesa, moglo bi se reći da sada postoji potencijal za uvođenje rodnog budžetiranja.

Jedini poznat primjer rodnog budžetiranja u Turskoj jeste onaj vezan za uslovljeni prenos sredstava u svrhu većeg upisa djece u škole. S obzirom da je broj djevojčica koje pohađaju školu niži u odnosu na dječake i u osnovnom i u srednjem obrazovanju, djevojčice ne mogu povlačiti isti nivo beneficija iz usluga i rashoda Ministarstva obrazovanja kao dječaci. Rodno budžetiranje pretpostavlja restrukturisanje prihoda i rashoda kako bi se promovisala ravnopravnost polova, a projekat razvijen od strane Svjetske banke koji se provodi u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja treba da pruži podršku ostvarenju ovog cilja. Krovni projekat (2002-2006) koji se na državnom nivou provodi putem Generalne direkcije za socijalnu pomoć i solidarnost, sa budžetom od 500 miliona USD, tiče se smanjenja socijalnih rizika. Jedna od komponenti ovog projekta jeste i uslovljeni prenos gotovine za siromašne porodice kako bi one mogle školovati djecu u osnovnim i srednjim školama. Prema podacima kojima raspolaže projekat, prvi korak koji siromašne porodice koje su suočene sa finansijskom krizom preduzimaju jeste da djecu ispisuju iz škole i šalju ih da rade. U saradnji sa Ministarstvom obrazovanja i pod uslovom da djecu pošalju u školu, ove porodice dobijaju određeni iznos novca. Iako se radi o relativno malom iznosu, suma je veća kada su u pitanju djevojčice – 22.2% više za djevojčice nego za dječake u osnovnoj školi i 39.2% u srednjoj školi. Od početka projekta, pa sve do 2005. godine, 535 917 djevojčica i 632 863 dječaka imali su koristi od ovakve prakse. Iako je zastupljeno manje djevojčica nego dječaka, ukupno isplaćena suma, do sada, je veća za djevojčice. Prema ovom sistemu, isplata se vrši majkama djece. Svaka od njih ima vlastiti račun u banci i lično preuzimaju novac. Ovakav oblik plaćanja veoma je važan kako bi se ojačala žena u porodici.

Pozitivni rezultati projekta evidentni su kroz povećanje broja upisa u škole, naročito djevojčica i zabilježen je napredak kada su u pitanju njihovi rezultati u školi. Prema rezultatima projekta, za period 2003-2004. godina, stopa djevojčica koje pohađaju srednju školu, nakon 8. razreda, iznosila je 75.4% kod porodica koje su primale pomoć, u odnosu na opšti prosjek u Turskoj od 38.7%. Za dječake, ove stope iznose 74%, odnosno 47%. Ovi statistički podaci jasno pokazuju pozitivan uticaj projekta uz primjenu rodnog budžetiranja.

Ujedinjeno Kraljevstvo

Analiza efekata na polove i budžet u Škotskoj

Vlada Škotske predstavila je svoj plan za ostvarivanje ravnopravnosti putem usvajanja pristupa *gender mainstreaming* – uvodeći pitanja vezana za ravnopravnost u glavne političke tokove. „Strategija ravnopravnosti²⁴“ objavljena u novembru 2000. godine postavlja niz aktivnosti koje naglašavaju predanost *gender mainstreamingu*, što obuhvata i razvoj mehanizama za analizu uticaja budžeta i planova potrošnje kada je u pitanju ravnopravnost.

Aktivnost na izradi sredstava za analizu budžeta prema polu napreduje u okviru ogleđnog projekta Minsitarstva zdravlja i odjeljenja za sport pri Ministarstvu kulture, turizma i sporta. Imajući u vidu prirodu neravnopravnosti kada je u pitanju zdravstvo u Škotskoj, kao i važnost zdravstvene

²⁴ Strategija ravnopravnosti: Zajedničkim naporima do ravnopravnosti. Vlada Škotske, novembar 2000. godine.

politike u okviru javne politike, ove aktivnosti pružaju mogućnost da se započne od jednog pitanja, u ovom slučaju neravnopravnosti u oblasti zdravstva i da se na njega primijeni analiza uticaja na polove kada je u pitanju politika i proces raspodjele sredstava.

Ogledni projekat je započet u januaru 2005. godine sa akcentom na pitanju postojanja razlika između polova kada se radi o inicijativama u oblasti zdravstva i sporta i na povlačenje veza koje će naglasiti činjenicu da se neravnopravnost proteže u više oblasti. Odabrani programi obuhvatali su program prevencije/prestanka pušenja i program aktivnih škola. Ovo predstavlja odraz odluke da se naponi usmjere ka neravnopravnosti u zdravstvu među mladima u Škotskoj, kako bi se aktivnosti mogle provesti u roku predviđenom za ovaj ogledni projekat.

Pored toga, aktivnosti su bile osmišljene na način da se izvuku pouke iz veza koje postoje između procesa politike i alokacije sredstava i da se omoguće konkretni primjeri načina pristupa analizi budžeta prema polu u okviru Vlade Škotske. Ova metodologija obuhvata slijedeće:

- Pregled literature kako bi se identifikovali dokazi o razlikama među polovima u oblasti politike.
- Izrada mape za procese formulisanja politike i alokacije sredstava u vezi sa ovim dvjema inicijativama putem intervjua sa ključnim akterima u Vladi i u javnim organima angažovanim na realizaciji ovih inicijativa.
- Razrada smjernica za službenike na osnovu pouka izvučenih iz oglednog projekta i najbolje međunarodne prakse.
- Izrada izvještaja o napretku oglednog projekta koji obuhvata pregled literature, analizu rezultata i određene preporuke za buduće aktivnosti na analizi rodnog budžetiranja.
- Kratak pregled oglednog projekta, koji bi bio priložen uz nacrt budžeta, koji se treba prezentovati u septembru 2005.
- Akcioni plan za narednu fazu aktivnosti u okviru Vlade Škotske.

Inicijativu predvodi odjeljenje za ravnopravnost i Ministarstvo finansija u Vladi Škotske. Odjeljenje za ravnopravnost angažovalo je jednog radnika na šest mjeseci da izradi mapu procesa politike i raspodjele sredstava za potrebe oglednog projekta u oblasti zdravstva. Tim pri Univerzitetu Kaledonijan u Glazgovu radio je na pregledu literature o sportu i izvršio ocjenu programa aktivnih škola. Pored toga, projekat je imao i dva savjetnika za iskustvom i stručnošću u oblasti analize rodnog budžetiranja. Cilj oglednog projekta jeste identifikovanje glavnih mehanizama koji se koriste kako bi se realizovala analiza rodnog budžetiranja, kako je i navedeno u okviru Strategije ravnopravnosti za 2000. godinu i kako bi se obezbijedile potrebne informacije za buduće aktivnosti analize rodnog budžetiranja i provjere zastupljenosti ravnopravnosti kada je u pitanju budžet Škotske. Stoga je ključni zahtjev da se napravi veza između ciljeva politike, prioriteta za intervenciju i procesa raspodjele sredstava.

U aktivnostima usmjerenim na analizu efekata budžeta i planova potrošnje u smislu ravnopravnosti, Vlada je prvobitno odlučila da se fokusira na rodna pitanja, s obzirom na to da je upravo u ovoj oblasti bilo najviše dešavanja i u drugim zemljama iz kojih se mogu izvući pouke. Pored toga, najviše podataka stoji na raspolaganju upravo kada je u pitanju ravnopravnost polova, u odnosu na ostale oblasti ravnopravnosti.

Analiza prema polu može se takođe iskoristiti i kao lupa kroz koju se mogu posmatrati faktori koji doprinose nejednakosti kod grupa koje se nalaze u širem spektru ravnopravnosti.

Nordijski Savjet Ministara

Nordijski Savjet Ministara provodi nordijski projekat saradnje za period 2004-2006. godina, usmjeren ka daljnjoj integraciji rodni aspekata i ravnopravnosti u okviru finansijske politike nordijskih zemalja. Postoje brojne studije u nordijskim zemljama koje naglašavaju pitanje ravnopravnosti polova u okviru različitih oblasti politike:

- Budžetski dodaci: raspodjela ekonomskih sredstava između žena i muškaraca
- Studija alokacije sredstava u grani uzgoja sobova
- Studija: aspekt ravnopravnosti polova u zdravstvenoj zaštiti

- Studija raspodjele sredstava u oblasti poljoprivrede
- Studija opštinskog budžeta
- Studija podrške kulturnim i rekreativnim aktivnostima za mlade
- Studija programa jednakih mogućnosti za dječake i djevojčice
- Analiza: analiza zakona o profesionalnim oboljenjima i zaštiti na radu prema polu

Dodatne informacije vezane za ovaj projekat i studije dostupne su na internet stranici <http://www.norder.org/gender>.

Prilog I

Članovi/ce Stručne grupe za rodno budžetiranje (EG-S-GB)

Albanija

- Gđa Lavdie Ruci
Generalna sekretarka, Ministarstvo kulture, omladine i sporta

Austrija

- Gđa Gabriele Michalitsch
Predsjedavajuća grupe EG-S-GB. Profesorka na odsjeku za ekonomiju III, Bečki univerzitet za ekonomiju i poslovnu administraciju

Belgija

- Gđa Nathalie Holvoet
Naučna radnica, Institut za razvojnu politiku i menadžment (IDPM)

Francuska

- Gdin. Xavier Froment
Pomoćnik šefa službe, Služba za prava i ravnopravnost žena, Ministarstvo za profesionalnu jednakost i ravnopravnost

Norveška

- Gđa. Anne Havnor
Potpredsjednica grupe EG-S-GB. Savjetnica pri Ministarstvu za djecu i porodicu

Švedska

- Gđa Anna-Marie Sandquist
Ekspertkinja za rodno budžetiranje, Ministarstvo privrede, zapošljavanja i komunikacija, Odjeljenje za ravnopravnost polova

Prilog II

Opis zadatka za Stručnu grupu za rodno budžetiranje (EG-S-GB)

1. *Naziv komisije*
Stručna grupa za rodno budžetiranje (EG-S-GB)
2. *Vrsta komisije*
Stručna komisija
3. *Izvor Opisa zadatka*
Upravni odbor za pitanje ravnopravnosti između žena i muškaraca (CDEG)
4. *Opis zadatka*

Pod nadležnošću Upravnog odbora za pitanje ravnopravnosti između žena i muškaraca (CDEG), stručna grupa dobila je instrukcije da sačini nacrt smjernica za države članice za primjenu kod uvođenja rodnog budžetiranja ili kod razmatranja reformi u ovoj oblasti.

U izradi smjernica, grupa će uzeti u obzir aktivnosti koje se već provode u ovoj oblasti od strane CDEG-a, Evropske unije, Nordijskog savjeta ministara i ostalih međunarodnih organizacija.

5. *Sastav*
 - a. Grupu čini šest stručnjaka iz sljedećih država članica: Albanija, Austrija, Belgija, Francuska, Norveška, Švedska.
 - b. Putni i životni troškovi za jednog stručnjaka iz svake od navedenih zemalja idu na teret budžeta Savjeta Evrope. Ostale države članice mogu, o vlastitom trošku, imenovati stručnjake koji će prisustvovati sastancima grupe.
 - c. Poželjne kvalifikacije osoba angažovanih u okviru grupe stručnjaka: eksperti i naučni radnici u oblasti uspostavljanja procesa ravnopravnosti polova, pogotovo u oblasti rodnog budžetiranja.
 - d. Parlamentarna skupština Savjeta Evrope i Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope mogu, za sebe, imenovati predstavnika koji će prisustvovati sastancima ove grupe, bez prava glasa, uz namirenje troškova na teret njihovih glasova i to iz redovnog budžeta.
 - e. Savjetodavni komitet za jednake mogućnosti žena i muškaraca pri Evropskoj Komisiji i Komitet za prava žena i jednake mogućnosti pri Evropskom parlamentu mogu poslati predstavnike da prisustvuju sastancima grupe, bez prava glasa ili namirenja troškova.

6. *Radne metode*

U okvirima datog Opisa zadatka, grupa će imati mogućnost održavanja kontakata ili konsultacija sa zainteresovanim stručnjacima ili drugim licima koji su od važnosti za realizaciju datog opisa zadatka, pogotovo kroz formu razgovora ili pismene konsultacije.

7. *Rok trajanja Opisa zadatka*

Ovaj Opis zadatka ističe 31. decembra 2004. godine

Prilog III

Upitnik za rodno budžetiranje za članice CDEG-a

1. Šta je učinjeno u pogledu sprovođenja procesa ravnopravnosti polova u vašoj zemlji (na lokalnom, regionalnom i/ili državnom nivou)?
2. Šta je pokretač ovog procesa rodnog budžetiranja?
3. Koje oblasti politike su obuhvaćene?
 - Obrazovanje
 - Tržište radne snage
 - Regionalni razvoj
 - Prevoz
 - Zdravstvena zaštita
 - Ostalo... (molimo navedite)
4. Koji akteri su uključeni u proces i kakva je njihova uloga?

AKTERI	ULOGA	Iniciranje	Istraživanje	Zastupanje	Lobiranje	Realizacija	Koordinacija	Vrednovanje	Tehnička podrška i obuka	Finansijska podrška	Ostalo (molimo navedite)
Međunarodne organizacije											
Ministarstvo finansija ili drugo ministarstvo zaduženo za finansije/budžet (navedite)											
Parlament											
Državni mehanizam koji se bavi pitanjima ravnopravnosti											
Civilno društvo (NVO, sindikati, udruženja, itd.)											
Nezavisni stručnjaci											
Lokalne/regionalne vlasti											
Ostali... (molimo navedite)											

5. Na koji način je organizovano raspodjela ljudskih i finansijskih resursa?
6. U kojem obimu su na raspolaganju statistički podaci prema polu, a vezano za inicijativu rodnog budžetiranja?
Ko obezbjeđuje ovakve statističke podatke?

- Centralno tijelo zaduženo za statistiku?
 - Organ lokalne vlasti
 - Privatna institucija
 - Institut za istraživanja
 - Ostalo... (molimo navedite)
7. Da li je ikada provedena studija ekonomske opravdanosti za rodno budžetiranje? Ako jeste, molimo da navedete sve relevantne informacije.
8. Da li ste naišli na prepreke i/ili probleme u sprovođenju procesa ravnopravnosti polova u okviru budžetskog procesa?
9. Koji konkretni primjeri inicijativa za rodno budžetiranje postoje na lokalnom/regionalnom/državnom nivou? Ako je moguće, molimo koristite priloženi obrazac za prezentovanje primjera.

Prilog obrascu upitnika za prezentaciju projekata rodnog budžetiranja

Kratak opis budžetskog procesa

Kratak opis projekta rodnog budžetiranja

Ko je preuzeo inicijativu za započinjanje projekta?

Ko je zadužen za implementaciju?

Kada je projekat počeo? Koliko dugo se očekuje da će projekat trajati?

**Koji je cilj projekta? (Ukratko opišite sadržaj projekta)
Kakvi rezultati se očekuju?**

Koje oblasti politike su obuhvaćene? (Tržište radne snage, obrazovanje, zdravstvena zaštita, prevoz, itd.)

Koji nivo politike je obuhvaćen? (Državni, regionalni, lokalni)

**Koje tehnike i sredstva se koriste za praktično provođenje projekta?
Postoji li potreba da se razviju nova sredstva?**

Koji akteri su uključeni u realizaciju projekta? (Ministarstvo, parlament, NVO-e, itd.)

Jesu li prošli posebnu obuku? Kakva obuka je potrebna?

Kakvi su rezultati projekta do sada?

**Kakvi problemi su uočeni tokom realizacije projekta?
Kako su prevaziđeni?**

**Ko je zadužen za praćenje projekta?
Koje metode se koriste za praćenje projekta?**

Molimo navedite izvore dodatne literature vezane za projekat (članci, izvještaji, itd. – na engleskom ili francuskom jeziku, ukoliko je moguće)

Ko je kontakt osoba, u slučaju potrebe za dodatnim informacijama?

Prilog IV

Bibliografija

Bakker, Isabella (1994, ed.): *The Strategic Silence. Gender and Economic Policy*. London.

Bakker, Isabella, Elson, Diane (1998): *Towards Engendering Budgets*. In: Canadian Centre for Policy Alternatives 1998, p. 297-324.

Bakker, Isabella, Elson, Diane (1998): *Für ein Budget, das mit Frauen rechnet. Ansätze zu einer makroökonomischen Analyse von Staatsbudgets aus Frauensicht*. In: Olympie. Feministische Arbeitshefte zur Politik 9, p. 50-61.

BEIGEWUM (Beirat für gesellschafts-, wirtschafts- und umweltpolitische Alternativen) (2002): *Frauen macht Budgets*. Staatsfinanzen aus Geschlechterperspektive. Wien.

Bellamy, Kate (2002): *Gender Budgeting. A Background Paper for the Council of Europe's Informal Group of Experts on Gender Budgeting*. CDEG-GB (2002) 4.

BMF (Bundesministerium für Finanzen) (2002): *Is the Austrian tax system really "gender-neutral"? Results of a wage- and income-tax comparison between men and women*. Wien. (<http://www.bmf.gv.at>).

Budlender, Debbie, Elson, Diane, Hewitt, Guy, Mukhopadhyay, Tanni (2002): *Gender Budgets Make Cents. Understanding Gender Responsive Budgets*. Commonwealth Secretariat/London.

Budlender, Debbie, Hewitt, Guy (2002): *Gender Budgets Make More Cents. Country Studies and Good Practice*, Commonwealth Secretariat/London.

Budlender, Debbie, Sharp, Rhonda, Allen, Kerri (1998): *How to do a gender-sensitive budget analysis: contemporary research and practice*. Canberra/London.

Çalar, Gülay (2002): *Engendering der Makroökonomie: Chancen und Grenzen feministischer Ansätze*. In: *femina politica*, 1/2002, p. 48-57.

Cecchini, Isabel, Cornet, Annie et Holvoet, Nathalie (2003): *Projet « gender budgeting » (dans le cadre du projet global « gender mainstreaming ». Rapport de synthèse/Gendergevoelig budgetteren. Syntheserapport van het project "gender budgeting" in het kader van het globaal project "gender mainstreaming" opgericht door het federale beleidsniveau*. Brussel, Institut pour l'égalité des femmes et des hommes/Instituut voor de Gelijkheid van Mannen en Vrouwen.

Cecchini, Isabel, Cornet, Annie et Holvoet, Nathalie (2003): *Analyse budgétaire en terme de genre et d'égalité hommes/femmes : réduire les inégalités et améliorer ses performances : un défi pour les services publics/Gendergevoelig budgetteren: Ongelijkheid verminderen en efficiëntie verhogen:*

een uitdaging voor openbare instellingen. Brussel, Institut pour l'égalité des femmes et des hommes.

Elson, Diane (1997): *Tools for Gender Integration into Macroeconomic Policy*. In: *Link in to Gender and Development* 2/Summer 1997, p. 13.

Elson, Diane (1999): *Commonwealth Gender Responsive Budget Initiative: Background Papers*. London/Commonwealth Secretariat.

European Parliament (2003): *Public hearing on "Gender budgeting – the gender perspective in the public budgets"*. Report on "Gender budgeting – building public budgets from a gender perspective" by Ms Fiorella Ghilardotti, member of the Committee on Women's Rights and Equal Opportunities. 2002/2198 (INI).

Gubitzer, Luise, Trukeschitz, Birgit (eds., 2004): *Frauen und Budgets*. Frankfurt/Berlin/Bern.

Himmelweit, Susan (2002): *Making visible the hidden economy: the case for gender impact analysis of economic policy*. In: *Feminist Economics*, Vol. 1/8, p. 49-70.

Himmelweit, Susan (2001): *Tools for Budget Impact Analysis: Taxes and Benefits, UNIFEM-OECDNordic Council Conference on Gender Responsive Budgeting*. Brussels, October 2001.

Hofbauer Balmori, Helena (2003): *Gender and Budgets. Overview Report*. Brighton (<http://www.ids.ac.uk/bridge/>).

Hunt, Karen, Budlender, Debbie (1998, eds.): *Money matters – Women and the Government Budget*. Capetown.

Manske, Alexandra, Young, Brigitte (2002): *Engendering der Makroökonomie: Eine Einleitung, „What is Feminist Economics all about?“*. In: *femina politica*, 1/2002, p. 9-12.

Michalitsch, Gabriele (2001): *Budgetäre Imperative patriarchaler Restrukturierung. Über geschlechterpolitische Defizite*. In: *WIWIPOL* (ed.): *Wirtschafts- und sozialpolitische Alternativen zum Regierungsprogramm*. Wien, p. 47-62.

Michalitsch, Gabriele (2003): *Wer, wie viel, für was? Gender Budgeting und öffentliche Finanzen*. In: Dackweiler, Regina Maria/Hornung, Ursula (eds.): *Frauen-Macht-Geld*. Münster, p. 228-244.

Michalitsch, Gabriele (2005): *L'état c'est lui. Budget-Entwürfe feministischer Theorie*. In: Gubitzer, Luise/Trukeschitz, Birgit (eds.): *Frauen und Budgets*. Frankfurt/Berlin/Bern.

Rake, Katherine (2002): *Gender Budgets. The Experience of the UK's Women's Budget Group*. In: *Frauenrat Basel-Stadt/ Gleichstellungsbüro Basel-Stadt* (ed.): *Gender Balance – Equal Finance*. Basel, p. 14-20.

Reeves, Hazel, Sever, Charlie (2003): *Gender and Budgets. Supporting Resources Collection*. Brighton (<http://www.ids.ac.uk/bridge/>).

Sarraf, Feridoun (2003): *Gender-Responsive Government Budgeting*. IMF Working Paper.

Sen, Gita (2000): *Gender Mainstreaming in Finance Ministries*. In: *World Development* 28/7.

Sen, Gita (2002): *Engendering von Finanzministerien*. In: *Femina politica* 1/2002, p. 58-70.

Sharp, Rhonda (2003): *Budgeting for equity. Gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting*. UNIFEM/New York.

Sharp, Rhonda, Broomhill, Ray (2002): *Budgeting for Equality: The Australian Experience*. In: *Feminist Economics* Vol. 1/8, p. 25-4.

UNIFEM (2002): *Gender Budget Initiatives: Strategies, Concepts and Experiences*. UNIFEM/New York.

Internet stranice međunarodnih organizacija

UNIFEM www.unifem.org/www/genderbudgets/work/html

UNDP www.undp.org/gender

Svjetska banka www.worldbank.org/wbi/publicfinance/gender/htm

Međunarodni monetarni fond
www.imf.org

OECD www.oilis.oecd.org/olis/2002doc.nsf

Sekretarijat Komonvelta
www.thecommonwealth.org/gender

Azijska razvojna banka
www.unisa.edu.au/pacificproject/

Međunarodni centar za istraživanje i razvoj - Kanada (IDCR)
www.idrc.ca/gender

Inicijative za rodno budžetiranje
www.gender-budgets.org

Nordijski Savjet Ministara
www.norden.org/gender

Internet stranice država članica Savjeta Evrope

Austrija <http://www.bmf.gv.at>

Njemačka <http://www.genderbudgets.de>

Poljska <http://www.neww.org>

Švedska <http://www.naring.regeringen.se>

Švajcarska <http://www.frauenratbs.ch/gender-budget/>

**Odjeljenje za jednakost
Generalne direkcije za ljudska prava
Savjet Evrope
F-67075 Strazbur Cedex, Francuska**